

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра психології та соціальної роботи

ГОЛЯ Галина Миколаївна

Соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера у студентському віці / Socio-psychological factors of choosing a marriage partner in student age

спеціальність: 053 Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала
студентка групи ПСЗмл-21
Голя Г. М.

Науковий керівник:
к.пс.н., доцент Г. С. Гірняк

Кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту
«_____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. Н. Гірняк**

ТЕРНОПІЛЬ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-6
РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
1. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ.....	7-27
1.1. Сім'я і шлюб як соціальні та правові інститути: поняття, різновиди та функції	7-14
1.2. Психологічні умови та соціальні фактори готовності сучасної молоді до вибору шлюбного партнера і створення сім'ї.....	15-19
1.3. Аналіз наукових підходів і теорій, що пояснюють психологічний механізм вибору шлюбного партнера.....	19-25
Висновки до розділу 1.....	26-27
РОЗДІЛ ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ВИБОРУ	
2. ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	28-42
2.1. Гендерні, етнокультурні та індивідуально-типологічні особливості вибору шлюбного партнера у студентському віці.....	28-34
2.2. Рівні усвідомлення та етапи вибору шлюбного партнера як складного високорефлексивного вчинку.....	34-38
2.3. Індикатори та показники усвідомленого вибору шлюбного партнера.....	38-40
Висновки до розділу 2.....	41-42
РОЗДІЛ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-	
3. ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА СТУДЕНТАМИ ЗВО.....	43-62
3.1. Методологія, організація та процедура дослідження.....	43-48
3.2. Програма психологічного розвитку ціннісно-сміислової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера.....	48-54
3.3. Аналіз результатів та інтерпретація отриманих емпіричних даних.....	54-61
Висновки до розділу 3.....	61-62
ВИСНОВКИ.....	63-65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66-70
ДОДАТКИ.....	71-80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним з найдавніших соціальних інститутів є сім'я, яка впродовж існування людства на землі була, є і буде основою розвитку суспільства та передумовою процвітання держави. Вирішення соціально-економічних проблем, утвердження норм моралі і культури та процес соціалізації дітей і підлітків є неможливим без належного функціонування родини.

Сучасний стан українського суспільства, невпевненість у майбутньому, а також соціальна й політична нестабільність значною мірою впливають на актуалізацію питання підготовленості молоді до створення сім'ї. Дослідження особливостей створення та функціонування студентських сімей є актуальною темою для вивчення та дослідження психологами, соціологами, науковцями. У студентські роки молодь проходить етап активної соціалізації, формує власну ієрархію цінностей, засвоює принципи дорослого способу життя, здобуває освіту та професійні навички. Разом з тим, невелика частина студентська наважується створити власну сім'ю та опанувати нові соціальні ролі – чоловіка та дружини. На даному етапі формування інституту сім'ї, досить частим явищем є суперечки між батьками та їх дітьми щодо функцій сім'ї та ролей чоловіка і жінки в ній. Сучасна молодь створює нову систему шлюбно-сімейних відносин всупереч проблемам та стереотипам, поєднуючи традиції поколінь з студентським максималізмом та прагненням незалежності.

Дослідження соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера та готовності до створення сім'ї у студентському віці сьогодні є особливо актуальною та потребує детального вивчення, адже сім'я є ключовим елементом суспільного розвитку, та основою для покращення демографічної ситуації майбутнього.

Мета дослідження: на основі теоретичного обґрунтування вивчити та з'ясувати соціально-психологічні особливості готовності студентської молоді до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї; розробити та

експериментально перевірити набір психолого-педагогічних інструментів для підвищення цієї готовності.

Об'єктом дослідження є студентська молодь.

Предметом дослідження виступають соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера у студентському віці

Завдання дослідження:

- здійснити комплексний аналіз наукових підходів і теорій, що розкривають психологічний механізм вибору шлюбного партнера;

- дослідити роль та значення сім'ї та шлюбу як соціального та правового інституту;

- з'ясувати психологічні умови та соціальні фактори готовності сучасної молоді до вибору шлюбного партнера і створення сім'ї;

- охарактеризувати рівні усвідомлення та етапи вибору шлюбного партнера як складного високорефлексивного вчинку;

- визначити індикатори та показники усвідомленого вибору шлюбного партнера;

- емпірично дослідити стан готовності українського студентства до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї з сучасних умов;

- розробити програму психологічного розвитку ціннісно-сміслової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера.

Методи дослідження: Для реалізації поставлених завдань у ході дослідження застосовувалися такі методи:

Теоретичні: хронологічний, історичний, аналіз та синтез, які дозволяють проаналізувати проблему в її часовій послідовності та динаміці; узагальнення, аналіз, порівняння, індукція та дедукція, що дають можливість простежити загальну картину та звернути увагу на ключові моменти.

Емпіричні: спостереження, бесіда, опитування, анкетування (Авторська анкета «Мотиви створення шлюбу», А. Чхаїдзе), опитувальник «Рольові очікування і домагання в шлюбі», О. Волкова, Г. Трапензнікова;

Методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (в адаптації О. Тихомандрицької та Е. Дубовської); тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І. Ф. Юнда); авторська анкета; тлумачення та інтерпретація емпіричних даних дослідження, їх вимірювання та порівняння; статистична обробка отриманих даних.

Аналіз наукових джерел та літератури свідчить про те, що вивчення інституту сім'ї та шлюбно-сімейних відносин має свою історію. Окремі аспекти сімейно-шлюбної взаємодії були предметом дослідження таких учених, як Р. П. Федоренко, О. Я. Кляпець, Т. В. Андрєєва, О. І. Бондарчук, Г. А. Кошонько, М. І. Мушкевич, Г. І. Онищенко, С. М. Хоружий та інших. Про широкий спектр досліджень у галузі психології шлюбно-сімейних відносин свідчить теоретичний аналіз досліджень українських та зарубіжних науковців щодо проблем формування та функціонування сімей. Проблеми формування готовності до створення сім'ї та підготовки до шлюбу досліджували такі науковці, як І. Волга, Т. Говорун, І. Голод, В. Горелик, А. Денисенко, О. Кізь, З. Кисарчук, Г. Кошонько, С. Лаптенко, Т. Носакова, В. Сисенко, О. Тарновська, П. Решетов та інші. Дослідники приділяють увагу психологічній сумісності між партнерами та емоційній адаптації протягом перших років подружнього життя, про що свідчать наукові праці Р. П. Федоренко та інших авторів. Науковці Т. В. Андрєєва та Г. І. Онищенко у своїх наукових доробках розглядають фактори, що впливають на рівень задоволеності чоловіків та жінок від шлюбу, а також вивчають розподіл ролей у сімейному контексті. Роль та значення ціннісних орієнтацій та сімейних установок партнерів у їх майбутній взаємодії у шлюбі детально вивчали дослідники О. Я. Кляпець, Н. Н. Посисоєв, М.-Л. А. Чєпа. Аналіз готовності молоді до створення сім'ї здійснювався в роботах І. Дубровіної, О. Кляпець, Я. Коломінського, С. Ковальова, Ф. Кочкарової, Б. Круглова, Т. Ларіної, Т. Левицької, М. Обозова, В. Тюріної, О. Чебикіна, Е. Ейдемільлера.

Проблема готовності до створення сім'ї вивчалась через призму теоретичних положень загальної, педагогічної та вікової психології, що

розкривають закономірності розвитку людини як гармонійної особистості (Т. В. Андреева, Л. І. Божович, В. Н. Дружинін та ін.); наукових досліджень у сфері психології сім'ї та шлюбу (Т. В. Андреева, В. М. Дружинін, Л. Б. Шнейдер та ін.); а також шляхів підготовки молоді до створення сім'ї (Т. В. Андреева, О. Б. Кізь, Ф. Я. Кочкарова та ін.). Одночасно дослідження соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера в студентському віці залишається важливим, оскільки цей процес зумовлений соціальним прогресом та подоланням стереотипних установок.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та опубліковані у збірниках тез міжнародної та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дослідження: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменування) та додатків; містить 60 сторінок основного тексту, 7 рисунків, 2 діаграми, 4 додатки. Загальний обсяг дослідження становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Сім'я і шлюб як соціальні та правові інститути: поняття, різновиди та функції

У сучасному суспільстві сім'я має велике значення, оскільки є основною ланкою соціальних груп та класів, які формують соціальну структуру кожної країни. Сімейне життя, яке залежить від економічного стану країни, політики та рівня культури, безпосередньо впливає на національну економіку, політичні події та загальний рівень добробуту. Дослідження сім'ї та шлюбу має важливе практичне значення і є необхідною умовою для розуміння багатьох соціально-психологічних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Вивчаючи значення понять «шлюб» та «сім'я», важливо простежити еволюцію виникнення та розвитку цих соціальних інститутів. Класична форма шлюбу (від лат. «classicus» – «зразковий») почала формуватися в IV–III тисячолітті до нашої ери, в період між середнім та вищим ступенем варварства» [10]. Отже, сім'я є першим соціальним інститутом в історії людства, який мав і має значний вплив на економічні, правові, культурні та політичні відносини, а також на їх становлення та розвиток. Давньогрецький філософ Конфуцій наголошував, що сім'я – це найбільша цінність, і кожна людина, перш за все, є членом сім'ї, а уже потім належить до інших спільнот, в тому числі до етносу та до держави. Аристотель висловив думку про невід'ємність сім'ї як елементу соціуму, адже вона одночасно впливає на відносини, характер та соціальні процеси в суспільстві. З іншого боку сім'я є безпосереднім об'єктом впливу проблем суспільства, оскільки кожен з її членів має певний рівень автономності та входить в інші соціальні групи, має відносини з сусідами, з установами державного значення, де представляє власні погляди та інтереси своєї сім'ї.

Ще в античні часи існували уявлення як про «патріархальність» сімейного життя, так і про наявність безладного статевого зв'язку, що отримав назву «проміскуїтету». Основоположником «патріархальної теорії» вважається Платон, чю концепцію патріархальності розвивав Арістотель, який вбачав її основою для організації держави. У Середньовіччі та в епоху Просвітництва патріархальна теорія була основною. В «Історії» Геродота згадується ідея групового шлюбу (екзогамії), який описував практику спільності дружин у кількох народів. Пізніше церква закріпила «сформовані патріархальні сімейно-шлюбні відносини як основу соціальної стратифікації суспільства з відповідними правами, обов'язками та привілеями їхніх учасників» [11, с. 235].

У середині XIX століття вчені й дослідники активно вивчають еволюцію шлюбно-сімейних стосунків. Одним із перших дослідників у цій галузі був швейцарський правознавець та історик Й. Бахофен, який розробив концепцію гетеризму. Гетеризм, на думку вченого, є універсальним етапом, що проходять всі народи на шляху до індивідуального шлюбу та сім'ї. Ця концепція базувалася на материнському праві та високому соціальному статусі жінок, що отримало назву «гінекократія» [43, с. 47]. Таким чином, у Стародавньому періоді розвитку людського суспільства виділяють такі види (прототипи) шлюбно-сімейних відносин:

- Проміскуїтет – характеризується неупорядкованими сексуальними стосунками.
- Гетеризм – форма взаємин, за якої чоловік, належний до певної групи, вважає своїми дружинами всіх жінок цієї групи.
- Сегментарна сім'я – структура, де глава сім'ї має кількох дружин, а шлюбні партнери можуть бути спільними для батьків і сестер.
- Індивідуальна сім'я – передбачає усунення спільних шлюбних партнерів, що закріплює принцип ексклюзивності взаємин.
- Полігамія – форма шлюбу, де одна людина має кілька шлюбних партнерів. Якщо це чоловік із кількома дружинами – полігінія, якщо жінка з кількома чоловіками – поліандрія.

- Моногамія – шлюбна форма, де є лише одна подружня пара: один чоловік і одна жінка.
- Патріархальна сім'я – форма, де глава сім'ї чоловік-батько, а дружина й діти підкоряються його волі.

У ХХ столітті сім'я почала розглядатися як важливий елемент соціальної мобільності. Зокрема, У. Уорнер у своїй праці «Соціальне життя сучасного суспільства» називає сім'ю найбільш надійним «підйомним механізмом». Дослідник вважає, що людина може піднятися соціальною драбиною лише разом із сім'єю, перебуваючи у міцних шлюбно-сімейних відносинах.

Шлюбно-сімейні відносини зазнали значних трансформаційних змін з появою і розвитком християнства. Поступово відбулося закріплення християнських традицій: укладення лише одного шлюбу, подружня вірність, покірність батькам та чоловікові як голові родини. Шлюби здебільшого укладалися за рішенням батьків, які також вибирали партнерів для своїх дітей. Як зазначає дослідник Л. Слюсар, шлюбні традиції українців XVII–XIX століть вирізнялися значною сталістю, залишаючись майже незмінними протягом століть. Вік, модель і умови укладання шлюбу були закріплені у нормах звичаєвого права й узгоджувалися із законами держави. З кінця XVIII століття шлюбно-сімейні відносини майже повністю контролювалися церквою та підтримувалися державою, що було відображено у шлюбному законодавстві [39]. В Україні поступово виникає та утверджується модель шлюбно-сімейної поведінки «разом на все життя».

На кінець ХХ-початку ХХІ століття шлюбно-сімейні стосунки значно трансформувались, а моральні принципи відчутно послабились. Негативні тенденції у шлюбно-сімейних взаєминах, такі як: «вільні відносини», сімейні кризи, збільшення кількості розлучень актуалізують проблему детального вивчення та аналізу шлюбу та сім'ї як основи добробуту у суспільстві.

Поняття сім'ї та шлюбу дуже багатогранне у своєму трактуванні та науковому обґрунтуванні. На думку К. Седих сім'я, що є малою соціальною групою, тісно пов'язана, змінюється і розвивається разом із суспільством [35,

с.25]. Таку точку зору поділяє І. Загарницька, яка стверджує, що на сім'ю в якості елементу соціальної структури впливають всі суспільні процеси (нові потреби та суперечності соціуму, динаміка громадського життя), які мають відображення на її бутті та змінюють функції, структуру, зв'язки та характер взаємодії із зовнішнім світом [9, с. 41].

Сім'я, у наукових розвідках О. Столярчук – це «...мала соціальна група, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, що живуть разом і формують спільне господарство на основі єдиного сімейного бюджету» [40, с.18].

Західні науковці розглядають сім'ю насамперед як союз чоловіка та жінки, їхніх дітей, які разом живуть і ведуть домашнє господарство. Наприклад, Л. Дичевським було визначено сім'ю як «...об'єднання осіб і суспільний інститут, що утворений на любові та вільному виборі жінки й чоловіка, поєднаних шлюбом, які народжують і виховують наступні покоління таким чином, щоб нове покоління народжувало і виховувало наступні покоління» [50, с.17]. Згідно бачення Ф. Адамського сім'я є групою яка впроваджує суспільно визнаний вид статевого спілкування, має систему номенклатури, що виражає відносини родинності і спадковості, задовольняє матеріальні потреби членів сім'ї, забезпечує їм утримання і догляд, готує дітей до самостійного життя [49, с.19].

Відповідно до наукових розвідок британського соціолога Е. Гідденса шлюб як розглядається як соціально визнаний і схвалений союз двох дорослих осіб протилежної статі. Таким чином, суспільство регулює та санкціонує статеve життя чоловіків і жінок, визначає їхні подружні та батьківські права й обов'язки через шлюб, який в свою чергу виступає соціальним інститутом [52]. Водночас вітчизняна дослідниця Т. Кравченко трактує шлюб через формальний аспект взаємин, а сім'ю – як прояв родинної та духовної спорідненості [15].

Отже, коли сім'я – це «мала соціальна група, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, що живуть разом і формують спільне господарство на основі єдиного сімейного бюджету», то, відповідно, шлюб – це початкова умова її створення, «укладений та суспільно зареєстрований союз двох людей з метою створення та підтримання родинних взаємин» [39]. Таким чином, передумовою створення сім'ї є шлюб, проте не завжди шлюбні відносини знаходять своє продовження у сімейних відносинах.

На підставі Сімейного кодексу України, зокрема статті 3: «...сім'я є первинним та основним осередком суспільства...», який складають «...особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» [38].

У статті 21 Сімейного кодексу України йдеться про те, що «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану... Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у віці вісімнадцяти років» [38].

Шлюбно-сімейні відносини орієнтовані як на індивідуальні потреби їх членів, так і на потреби суспільства, що зумовлює актуальність проблеми функцій сім'ї. Українськими дослідниками (С. Вакуленко, М. Корольчук, Л. Сокурянська, Г. Резнічук) було доведено, що сім'я в сучасному суспільстві виконує багато функцій та ролей: соціальне регулювання, соціалізація індивіда, емоційна підтримка, зняття напруги через високі темпи праці та життя та багато інших [3, 14, 33].

Дослідниця Л. Маценко вважає, що функції сім'ї – це різновиди діяльності як національного осередку, які спрямовані на «...особисті потреби кожного з членів сім'ї, загальносімейні (групові) потреби» [23, с.78]. Ці

потреби повинні розглядатися, як зауважують Т. Ветрила та М. Маркова, на основі теорії ієрархії потреб А. Маслоу[22, с. 90]:

- 1) фізіологічні потреби,
- 2) потреби в безпеці та захисті,
- 3) соціальні потреби,
- 4) потреби в повазі,
- 5) потреби в самовираженні.

Якщо якась група потреб не має задоволення через невиконання чи зниження рівня функціонування сім'ї, можливе загальне порушення її функціонування.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки єдиної типології сімейних функцій не існує. Як зауважують О. Єрмусевич, З. Кісарчук [12, с.45], сімейних функцій може бути така кількість, скільки видів потреб може задовольнити сім'я. Всі ці функції є тісно пов'язаними між собою, залежать одна від одної та доповнюють одна одну. На нашу думку, найбільш повною є класифікація сімейних функцій, запропонована В. Кришталем, яка охоплює:

- а) господарсько-побутову – задоволення побутових і матеріальних потреб членів родини;
- б) емоційна – забезпечує формування емоційно теплих взаємин, психологічного комфорту й стабільності, які сприяють гармонійному розвитку особистості та зміцненню сімейних зв'язків;
- в) духовна (функція культурного спілкування) – створення середовища для взаєморозуміння, підтримки культурних традицій, а також розвитку інтелектуальних, моральних і естетичних аспектів особистості через спільні активності, такі як читання, мистецтво, обговорення важливих питань тощо.;
- г) соціалізації (первинної, вторинної, професійної) – засвоєння та активне відтворення соціального досвіду;
- д) репродуктивна – задоволення потреби мати дітей;
- е) виховна функція – забезпечує підтримку та сприяє гармонійному розвитку дітей в умовах любові й уваги з боку батьків;

- є) сексуально-еротична – задоволення сексуальних та еротичних потреб подружжя;
- ж) рольова – задоволення рольової потреби в родині;
- з) соціального інтегрування – знаходження членами сім'ї місця в суспільстві;
- і) персоналізації – забезпечення можливості виявляти себе в соціальному житті як особистість, бути представленим в життєдіяльності членів родини;
- к) захисна – задоволення потреби в психологічній захищеності, в тому числі в фізичному та матеріальному захисті;
- л) збереження здоров'я – надання необхідної медичної допомоги при захворюваннях, створення умов для підтримки здорового способу життя, а також увагу до емоційного благополуччя;
- м) реабілітаційна (первинного соціального контролю) – сприяння соціальної реабілітації та виконання соціальних норм;
- н) психотерапевтична – забезпечення емоційної підтримки, сприяння особистісному розвитку [18].

Таким чином, функціональність сім'ї ключає в себе не лише матеріальні аспекти, а й емоційні, психологічні, соціальні та духовні потреби, що є основою для гармонійного та здорового розвитку родини в цілому. Проте, найважливішою функція сім'ї, на наш погляд, є феліцитивна функція, що передбачає задоволення людської потреби в щасті.

Шлюбно-сімейні зв'язки різняться за своєю типологією та включають різні аспекти: кількість членів родини, психологічний клімат, а також різні варіанти, що можуть суперечити традиційним або релігійним нормам. Життєвий цикл сучасної сім'ї складається з кількох фаз, на які значно впливають об'єктивні фактори. Науковці та вчені (Т. Хілл, А. Варга, Е. Ейдемільер, Б. Кочубей, Д. Скіннер, Г. Навайтис та інші) вивчали фази сімейного життєвого та виділили наступні взаємопов'язані фази:

- Залицання – початковий етап взаємних відносин, що призводить до утворення сім'ї.
- Життя без дітей – період з моменту спільного проживання до народження першої дитини.
- Експансія – час від народження першої дитини до народження останньої.
- Стабілізація – період, коли діти ростуть і виховуються, до моменту, коли перша дитина залишає сім'ю.
- Фаза, коли діти назавжди залишають батьківський дім – етап, коли діти стають незалежними і починають своє доросле життя.
- Фаза «порожнього гнізда» – період, коли батьки залишаються без дітей в домі.
- «Вузликівий період» – хтось із подружжя залишається один після смерті іншого.

Ці фази відображають важливі етапи в розвитку сім'ї, на яких впливають соціальні, психологічні та культурні чинники [16, с. 143].

Відповідно до наукових розвідок А. Ніколаєвської, сучасний шлюб перестає бути довічним інститутом, а сім'я – духовним «Ноевим ковчегом» для соціуму. Це пов'язано з ослабленням відповідальності партнерів один перед одним, нереалістичними уявленнями про шлюб і сімейне життя, а також розбіжністю в рольових очікуваннях. Основною причиною сімейних криз вважаємо невміння молоді розвивати свій шлюбний потенціал, правильно вибирати партнера та недостатній рівень готовності до створення гармонійних сімейних стосунків [26]. Ці проблеми стануть предметом дослідження в наступних розділах.

На сьогоднішній день сім'я та шлюб виступають водночас і соціальним і правовим інститутом. Поняття «сім'я» та «шлюб» деякі дослідники розглядають як тотожні поняття. Вважаємо, що поняття сім'ї є значно ширшим. Адже сім'я, як соціальний інститут, визначається нормами і зразками поведінки, що визначають взаємовідносини між подружжям, а шлюб, в свою чергу, є основою для створення сім'ї. Ретроспективний аналіз шлюбно-сімейних

відносин транслює зміни таких взаємин через прогрес/регрес суспільства, зміну поглядів на життя та забезпечення особистого блага.

1.2. Психологічні умови та соціальні фактори готовності сучасної молоді до вибору шлюбного партнера і створення сім'ї

Психолого-педагогічна проблема готовності молоді до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї є надзвичайно важливою у сучасних умовах соціального прогресу та демократизації. Цей період розвитку особистості характеризується потребою осмислення отриманого соціального та інтимного досвіду, що є основою для прийняття зрілих рішень у сфері сімейних стосунків.

Важливим є той факт, що сучасні реалії безпосередньо впливають на процес розвитку та становлення молоді як соціальної категорії. Як зазначають Л. Крижановська та О. Скорина-Погребна, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується видозміненим сприйняття молоддю сім'ї як соціального інституту. Це пояснюється тим, існувала значна кількість несприятливих явищ, серед яких виділяємо:

- недостатній рівень мотивації створення сім'ї,
- зміни сприйняття сімейних цінностей, формування неповних сімей,
- відмова від народження дітей,
- пріоритет матеріальних цінностей над моральними,
- асоціальність взаємовідносин в родині,
- перекладання виховних функцій на заклади освіти.

Визначальним для характеру майбутніх сімейних стосунків є рівень психологічної готовності молоді до шлюбу. Недостатня сформованість готовності значно ускладнюється переходом від емоційного характеру відносин до регламентованих обов'язкових стосунків [17, с.109].

Одним із головних завдань юнацького віку є підготовка до шлюбу й сімейного життя. Зараз це питання стало ще більш актуальним через прискорене статеве дозрівання підлітків та ослаблення контролю за їх поведінкою. Науковці зазначають, що сім'я є важливою життєвою цінністю для молодих людей, їхні уявлення про сім'ю значно варіюються і здебільшого

пов'язані з психологічними аспектами шлюбно-сімейних відносин, а не з соціально-побутовими питаннями. Відповідно до дослідження І. Сушицької, готовність сучасної молоді до створення сім'ї та виконання подружніх і батьківських обов'язків є недостатньою, що призводить до численних сімейних конфліктів, збільшення дисфункціональних сімей і руйнування шлюбів [42, с.289].

Згідно з науковими дослідженнями Т. Левицької, готовність молоді до сімейного життя є складним психологічним явищем, яке залежить від численних суб'єктивних та об'єктивних факторів. Серед суб'єктивних чинників дослідниця виділяє: вік, який є оптимальним для створення сім'ї та народження дітей; характер і темперамент; мотиви вступу в шлюб; соціальну зрілість. Об'єктивними чинниками є вплив суспільної думки (наприклад: страх залишитися «старою дівою» тощо); можливість вибору шлюбного партнера під час навчання в освітніх закладах; бажання батьків знайти вигідну кандидатуру для шлюбу своїх дітей тощо [19, с. 10].

За словами А. Денисенко психологічна готовність до шлюбу є стійким станом особистості, що характеризується певною системою поглядів, соціальних установок та сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні стосунки між подружжям [6, с.6]. Водночас, В. Радчук зазначає, що готовність до шлюбу та сімейного життя є складним і багатограним утворенням «...взаємопов'язаних, скріплених переконаннями морально-вольових якостей особистості, особистісно значущих мотивів, способів поведінки, знань про особливості функціонування сім'ї, практичних умінь і навичок» [32, с.162].

Варто зазначити, що для сучасної молоді на вибір шлюбного партнера і створення сім'ї мають великий вплив не лише психологічні умови, а й соціальні фактори. Під психологічними умовами розуміємо багатокомпонентну систему, що зосереджена на позитивних сторонах і перевагах особистості, таких як: емоційна та особистісна зрілість, усвідомлення значущості інституту сім'ї, здатність брати на себе відповідальність за себе, інших і виховання дітей. Важливими складовими є психологічна, правова та

педагогічна теоретична підготовленість, а також вміння ефективно налагоджувати шлюбно-сімейні та сексуальні стосунки. Соціальні фактори відображаються в результатах взаємодії особистості з соціумом і слугують основою для формування суджень, висновків та регулювання соціальної поведінки індивіда. Таких як: можливість фінансово забезпечити сім'ю, розподіляти обов'язки, організовувати та вести побут та інші.

Цілісне розуміння готовності до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї неможливе без знання чинників, які її зумовлюють. Одним з основних чинників вважаємо високу мотивацію обох партнерів. Адже мотив створення сім'ї – це тривалий процес, в якому відбувається формування в певній обстановці поглядів, установок та орієнтацій, що спонукають людей активізувати свою діяльність в напрямку задоволення своїх потреб у шлюбі як соціальних, так і природних. Чим вищим ступінь зрілості установок та поглядів на шлюб, тим вищий рівень соціальної зрілості мотивів вступу в шлюб, що ними породжуються. Зокрема, А. Чхаїдзе розрізняє такі види шлюбної мотивації:

- мотивація на конкретну людину – свідомий вибір за установками на відповідальність за свої почуття та прийняття партнера; характеризується сприйняттям партнера як конкретної людини з її недоліками та слабостями;
- мотивація на конкретний вид шлюбу – орієнтація на партнера, який відповідає уявленню людини про престижний варіант сімейних стосунків;
- мотивація на сам факт шлюбу – орієнтація на власне намір вступити в шлюб; партнер при цьому є лише засобом досягнення мети без врахування його особливостей [46].

Релігійні норми та цінності суттєво впливають на вибір шлюбного партнера. У цьому процесі важливу роль відіграє вища освіта, оскільки освічена й усвідомлена особистість здатна поєднати сучасні тенденції зі збереженням традиційних цінностей, знаходячи баланс між ними.

Важливу роль у формуванні шлюбно-сімейних уявлень відіграє пілкування з однолітками відіграє, адже воно є відображенням загального розуміння міжособистісних стосунків і способів взаємодії. Значний вплив на уявлення про шлюб і вибір партнера також має перенесення емоційних переживань і відчуттів, пов'язаних із романтичними побаченнями, на майбутнє сімейне життя. Це часто призводить до розчарувань і підвищеної частоти розлучень у перші роки шлюбу, оскільки молоді люди через брак життєвого досвіду часто вважають, що ейфорія, «метелики в животі» та інші емоційні реакції мають супроводжувати їх протягом усього подружнього життя. Найважливішою умовою стабільності та благополуччя подружніх пар є сумісність партнерів. Психологічна сумісність, на думку Р. Хавули, описується за допомогою двох характеристик: психологічна ознака – показники суб'єктивної задоволеності партнером; фізіологічна ознака – показники емоційно-енергетичних затрат партнера. Оптимальною вважається така взаємодія, яка визначається максимальною задоволеністю партнерами тривалістю зв'язку, частотою контактів, взаєминами загалом [44, с. 260].

Надважливим чинників психологічної готовності до створення сім'ї, на думку Л. Магдисюк та Т. Цеслі, є емпатія, як забезпечує міцність емоційних стосунків подружжя. Адже без розуміння емоційного стану, вміння проникати в емоційні переживання партнера, терпимості до вираження емоцій іншого, вміння проникати у внутрішній світ партнера, адаптуватися до сприйняття іншої людини неможливо побудувати ефективні взаємостосунки [21].

Варто зазначити, що рівень готовності молоді до створення сім'ї є комплексною характеристикою особистості, яка поєднує прийняття сімейних цінностей як основи соціального інституту, оволодіння знаннями та навичками в галузі сімейних відносин, управління домашнім господарством, міжособистісного спілкування та сімейної педагогіки. Цей рівень також визначається тривалістю періоду дорослішання, обумовленого труднощами, з якими молода людина стикається в сучасному світі.

Отже, готовність до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї є цілісним процесом, який гармонійно поєднує з одного боку психологічні знання, що включають розуміння мотивів, розвиток умінь і навичок, а також формування індивідуальних якостей особистості, а з іншого – соціальні фактори, фінансові можливості, матеріально-побутові умови. Сукупність взаємообумовлених чинників є необхідною умовою для шлюбно-сімейних відносин. Проблема підготовки молоді до сімейного життя є сьогоднішній день досить актуальною. Фахівці повинні враховувати уявлення про шлюбно-сімейні відносини молоді, а лише потім коригувати та наближати їх до загальноприйнятих норм.

1.3. Аналіз наукових підходів і теорій, що пояснюють психологічний механізм вибору шлюбного партнера

Одним із основних механізмів вибору шлюбного партнера за допомогою якого відбувається еволюція людства є шлюбно-сімейні відносини під час яких відбувається продовження роду. Протягом століть проблема вибору майбутнього партнера залишалася у фокусі уваги багатьох науковців. Психологи протягом тривалого часу досліджували питання: Яким чином люди обирають шлюбного партнера?

Одним із перших, хто звернув увагу на причини вступу до шлюбу, був засновник класичного психоаналізу З. Фрейд. Він трактував вибір шлюбного партнера як неусвідомлений процес, що формується під впливом інстинктів. Відповідно до його теорії, стосунки з подружнім партнером закладаються ще в дитинстві через взаємодію з батьками та іншими значущими людьми. Подружні стосунки часто є відтворенням моделей взаємин із батьками.

Фрейд також зазначав, що ревності до партнера завжди мають інфантильне походження або підсилюються дитячими переживаннями. Він вважав, що духовні страждання чи хвороби, викликані розлукою з коханою людиною, виникають через спроби повернути емоційну енергію (лібідо) до тих,

кого любили в дитинстві. Дослідник виділив два основні психологічні типи вибору шлюбного партнера:

- Нарцисичний тип, який характеризується зосередженістю на власному «Я» або на ідеалізованому уявленні про партнера.
- Інцестуозний тип, що базується на надмірній фіксації на образах батьківських постатей [51].

Теорія комплементарних потреб Р. Уінча стверджує, що партнери обираються за принципом взаємного доповнення, а отже, «протилежності притягуються». Вчений зазначає, що у виборі партнера людина шукає того, хто зможе максимально задовольнити її потреби, причому закохані мають бути соціально схожими, але водночас психологічно доповнювати одне одного [53].

Теорія «фільтрів» А. Керкгоффа і К. Девіса описує механізм вибору шлюбного партнера як процес поступового звуження вибору через низку послідовних фільтрів. Спочатку враховується місце проживання, яке визначає можливість зустрічі з потенційними партнерами. Потім фільтр гомогамії виключає тих, хто не відповідає соціальним критеріям. Далі йде оцінка подібності цінностей і сумісності рольових очікувань. Лише після проходження цих фільтрів формується остаточний вибір партнера, де поєднуються соціальні подібності та психологічні відмінності.

«Кругова теорія любові» А. Рейса розглядає вибір партнера через чотири взаємопов'язані процеси:

- встановлення взаємозв'язку – формування емоційної близькості;
- саморозкриття – обмін особистою інформацією та почуттями;
- формування взаємної залежності – побудова емоційної та психологічної залежності між партнерами;
- реалізація основних потреб – задоволення базових емоційних і психологічних запитів через стосунки.

Інструментальна теорія підбору подружжя Р. Стенерса акцентує увагу на тому, що різні потреби мають неоднакову значущість у стосунках, причому деякі з них є специфічнішими для чоловіків, а інші – для жінок. Абрахам

Маслоу у своїх дослідженнях підкреслював, що стабільність емоційних відносин залежить від рівня задоволення потреб партнерів. Самоактуалізовані особистості, які живуть на рівні потреб росту, здатні будувати більш стабільні та гармонійні стосунки, ніж ті, хто орієнтується на дефіцитарні потреби [43].

Серед багатьох зарубіжних теорій вибору шлюбного партнера найбільш структурованою вважається концепція Бернарда Мурстейна «Стимул–Цінність–Роль». Ця теорія описує три послідовні передшлюбні стадії, які пари повинні пройти для укладення стабільного шлюбу:

1. Стадія стимулу. Перший етап, на якому відбувається виокремлення партнера з великої кількості людей. Це початковий вибір, що базується на симпатії та зовнішньому враженні.

2. Ціннісна стадія. Партнери обговорюють свої переконання, життєві цінності та світогляд. Якщо між ними досягається єдність у поглядах, симпатія поглиблюється. У разі розбіжностей стосунки зазвичай припиняються.

3. Рольова стадія. На цьому етапі перевіряється сумісність рольової поведінки партнерів. Вона включає їхню здатність ефективно взаємодіяти у повсякденному житті та виконувати очікувані ролі.

Лише ті пари, які успішно проходять усі три стадії, вважаються готовими до створення гармонійного та тривалого шлюбу [43, с. 128].

Протягом тривалого часу дослідники працювали над систематизацією наукових підходів, що розкривають механізми готовності молоді до сімейного життя, які були виокремлено у чотири основних: теоцентричний, натуроцентричний, антропоцентричний та соціоцентричний.

Згідно теоцентричного підходу (Василь Великий, Святий Ієронім, Іоан Златоуст, Августин Блаженний та ін.), який утвердився у період Середньовіччя, в підготовці молоді до сім'ї та шлюбу важливу роль відігравали взаємини між батьками, а шлюбно-сімені цінності розглядалися як основа життя, благословенна небесними силами.

Натуроцентричний підхід (А. Гелен, Е. Торндайк, Г. Плесснер, З. Фрейд, М. Шелер та ін.) ґрунтується на визнанні важливості біологічних

основ особистості. Згідно поглядів А. Гелена, основою взаємовідносин людей у суспільстві є бажання до взаємності, а сім'я та шлюб є формами реалізації цього бажання. З. Фрейд запропонував теорію вибору шлюбного партнера, яка базується на гіпотезі про потяги, які відчувають діти до батьків протилежної статі, що у виборі шлюбного партнера людиною керують дитячі спогади: «...особливо чоловік шукає об'єкт під впливом спогадів про матір, оскільки вони володіють ним з раннього дитинства» [32, с.164].

Антропоцентричний підхід (Сократ, Т. Гордон, І. Кант, К. Роджерс, М. Хайдегер та ін.) визначається визнанням активної творчої природи індивіда. Основний принцип Роджерської терапії полягає в тому, що людина несе відповідальність за свій вибір і здатна змінювати себе. Тепла та відкрита атмосфера в родині сприяє вільному самовираженню особистості, розвитку здатності до самостійного вирішення життєвих проблем, а також підвищує рівень задоволеності сімейним життям і потребу в самовдосконаленні [32, с.164].

За соціоцентричним підходом людина розглядається як результат впливу соціального середовища і визначається, що її основне призначення полягає в служінні суспільству та державі. Вчені, такі як Е.Дюркгейм, М.Вебер, Е.Еріксон, М. Мід, Платон, Б. Скіннер та інші, стверджують, що людина є продуктом соціального контексту, а сімейні відносини є основою соціальних. Мислитель Платон, один з перших, висловив думку, що виховання повинно бути спрямоване на потреби держави, і що кожен чоловік повинен одружитися до 35 років. Відмова від цього повинна розглядатися як злочин, а ті, хто цього не робить, повинні сплачувати податок. За Платоном, основне завдання громадян – народження здорових дітей.

Вчений Е. Еріксон підкреслює, що готовність до створення сім'ї виявляється, коли людина починає усвідомлювати свою готовність до інтимних почуттів і здатність об'єднатися з іншою людиною, не маючи страху втратити себе [32, с.165].

Таким чином у зарубіжній психології проблема готовності та вибору шлюбного партнера представлена науковими теоріями, підходами та дослідженнями. У вітчизняній психологічній літературі дана проблема перебуває на етапі дослідження, у зв'язку суспільно-політичними та економічними трансформаціями. У вітчизняній психології існують кілька теоретичних моделей, які розкривають процеси вибору шлюбного партнера та динаміку дошлюбних відносин. Зокрема, М. А. Абалакіна розробила модель співвідношення міжособистісного сприйняття і динаміки дошлюбних відносин, виділивши три ключові стадії розвитку цих відносин. Перша стадія включає зустріч партнерів і формування перших вражень про одне одного. Друга стадія характеризується переходом відносин у більш стабільну фазу, коли партнерів і їхнє оточення сприймають як пару з впевненими і емоційно насиченими стосунками. Третя стадія – це етап прийняття рішення про вступ до шлюбу, коли знижується ступінь ідеалізації партнера і зростає задоволеність відносинами.

Також у вітчизняній психології розроблено інші моделі, наприклад, поетапний розвиток стосунків між чоловіком і жінкою за Т. Б. Василець, шлюбно-сімейні відносини за Л. Б. Шнейдер, а також трансформація соціально-моральних установок молоді щодо шлюбу та дошлюбних стосунків за С. І. Голодом і процес вибору шлюбного партнера за А. М. Обозовою. Ці теорії дозволяють краще зрозуміти процеси, що впливають на вибір партнера і розвиток дошлюбних відносин.

Теорія поетапного розвитку стосунків між чоловіком і жінкою Т. Б. Василець базується на аналітичній психології К. Г. Юнга та включає п'ять етапів розвитку стосунків:

- Пошук відображення своїх внутрішніх чоловічої та жіночої частин у реальних представниках протилежної статі. Цей етап передбачає перше знайомство з потенційними партнерами, коли кожен шукає в іншому відображення своїх внутрішніх ролей.

- Упізнавання одне в одному свого внутрішнього «єства» – чоловіка і жінки. На цьому етапі партнери починають бачити в іншому більше, ніж просто зовнішність або роль партнера; вони знаходять внутрішні відповідності.

- Задоволення або незадоволення потреб. Тут починає виявлятися, наскільки партнер відповідає глибоким потребам іншого, що може бути як задоволенням, так і конфліктами.

- Етап обміну – партнери звільняються від проєкцій і починають бачити одне в одному реальних людей, усвідомлюючи і цінуючи унікальність і неповторність внутрішнього світу один одного.

- Етап віддавання передбачає накопичення внутрішніх ресурсів і виникнення потреби віддавати свої сили, дарувати любов та надлишок енергії партнеру.

Дослідники М. М. Обозов і А. М. Обозова розробили модель вибору шлюбного партнера, яка передбачає проходження кількох стадій, кожна з яких зменшує коло можливих партнерів[27]:

1. Соціально-економічні критерії: вік, освіта, професія, матеріальне становище, національність, ставлення до релігії.
2. Фізичні критерії: зовнішність, стан здоров'я, ставлення до шкідливих звичок (куріння, алкоголь).
3. Психологічні критерії: темперамент, характер, інтереси, звички.
4. Сімейні критерії: уявлення про спосіб життя сім'ї, розподіл ролей, ставлення до сімейного життя.

Шлюбний вибір відбувається поетапно: спочатку відсіюються кандидати за соціально-економічними критеріями, потім за фізичними і психологічними характеристиками, а в кінці враховуються сімейні критерії, що визначають сумісність партнерів у сімейному житті.

Процес готовності молоді до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї є багатограним і складається з різних психологічних механізмів, які формуються і розвиваються через ціннісно-мотиваційні, емоційно-почуттєві,

інтелектуальні та вольові складові. Ці механізми є важливими для того, щоб зріло підходити до вибору партнера і створення стабільних шлюбних відносин.

- Ціннісно-мотиваційні механізми. До них відносимо світогляд, потреби, мотиви, ідеали, смисли, цінності, переконання, принципи та інтереси, які є основою для прийняття рішень щодо шлюбу. Вчені, зокрема С. Занюк і М. Чумакова, підкреслюють, що для молодшої людини важливою є система цінностей, що визначає її вибір у житті та в родинних стосунках.

- Емоційно-почуттєві механізми включають емоції, почуття, афекти, бажання та переконання. На думку К. Ізарда та Г. Костюка, емоційна сфера має вирішальне значення для розвитку міжособистісних стосунків. Емоційна готовність до шлюбу також є важливим фактором у визначенні партнерства.

- Інтелектуальні механізми охоплюють продукування гіпотез, аргументацію, вибір, антиципацію (передбачення) та інтуїцію. Згідно з дослідженнями Г. Балла та О. Тихомирова, інтелектуальна готовність до шлюбу включає здатність планувати, оцінювати майбутні наслідки та вибирати оптимальний шлях для створення сім'ї.

- Вольові механізми. Вчені Л. Виготський та Г. Костюк вважають вольові якості, такі як сила волі, важливими для досягнення цілей, у тому числі для укладення шлюбу. Воля, на думку Л. Виготського, є вищою психічною функцією і має вирішальне значення для особистісного розвитку і реалізації важливих життєвих рішень.

Загалом, кожен з цих механізмів є важливим у розвитку готовності молоді до шлюбу та створення сім'ї, і їх поєднання допомагає досягти стабільних і гармонійних шлюбних відносин [29].

Отже, як зарубіжні так і вітчизняні наукові підходи і теорії пояснюють психологічні механізми прийняття молодими людьми життєвого стратегічного рішення щодо вибору супутника життя. Доведено, що в залежності від змісту стратегічних життєвих рішень особистості актуалізується в більшій або меншій мірі один із визначених психологічних механізмів та поступово взаємодоповнюється іншими.

Висновки до розділу 1

Під час проведеного дослідження визначено сім'ю як малу соціальна група, що є основною одиницею суспільства та забезпечує індивідуумів необхідними умовами для життєдіяльності. Вона виступає не тільки як особиста, але й як соціальна одиниця, де відбувається взаємодія між її членами, що включає подружжя, батьків та дітей, а також інших родичів. Сім'я функціонує на основі спільних економічних та соціальних зв'язків, таких як єдиний сімейний бюджет та спільне ведення господарства.

Основними характеристиками сім'ї як соціальної групи є:

- Подружній союз – це основа сім'ї, яка визначає законні та емоційні зв'язки між чоловіком і жінкою.
- Родинні зв'язки, що включають стосунки між батьками та дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, які можуть мати різний рівень інтимності та соціальної значущості.
- Спільне господарство – сім'я є основною одиницею, що забезпечує себе матеріально та організовує домашнє життя.
- Єдиний сімейний бюджет є важливим аспектом функціонування сім'ї, який організує фінансові відносини між її членами і сприяє ефективному управлінню ресурсами.

Таким чином, сім'я є фундаментом для соціалізації особистості, збереження культурних традицій та передачі знань і цінностей між поколіннями. Вона виконує численні соціальні функції, такі як виховання,

підтримка емоційного благополуччя, забезпечення безпеки та стабільності для своїх членів.

Психологічна готовність до шлюбу і сімейного життя є складним, структурним утворенням взаємопов'язаних моральних та вольових якостей особистості, мотивів, способів поведінки, знань про особливості функціонування сім'ї, практичних умінь і навичок.

Аналіз теоретичних підходів до психологічних умов, соціальних факторів готовності сучасної молоді до вибору шлюбного партнера і створення сім'ї показав, що кожна з теорій сприяє розумінню важливості для особистості в процесі вибору шлюбного партнера. Наукові теорії і підходи, пояснюють психологічний механізм вибору шлюбного партнера ґрунтуючись на ціннісно-мотиваційній, емоційно-чуттєвій, інтелектуально-вольовій сферах діяльності особистості. Вважаємо, що готовність молоді до вступу у шлюбно-сімейні відносини є важливою темою, яка потребує уваги ще в підлітковому віці, коли в основному формується «суспільне Я» та визначаються життєві цілі. Відтак, це стає ідеальним часом для формування необхідних психологічних і соціальних навичок, які можуть допомогти уникнути помилок при виборі партнера і створенні сім'ї.

Підвищення рівня готовності до вступу в шлюбно-сімейні відносини у підлітковому віці дозволить уникнути багатьох проблем в подальшому житті, забезпечить більш стабільні і щасливі стосунки у майбутньому, а також допоможе підготувати молодь до дорослого життя.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1. Гендерні, етнокультурні та індивідуально-типологічні особливості вибору шлюбного партнера у студентському віці

Студентські роки – це важливий етап у житті кожної особистості. Молодь навчається не лише, щоб отримати вищу освіту, але й знаходиться в епіцентрі створення власної сім'ї, що визначатиме майбутнє подружжя. Студентство (18-25 років) відносимо до пізнього юнацького віку, який є завершальним етапом формування особистості. Цей період є критичним для формування особистості та визначення життєвих орієнтирів. Важливою частиною цього етапу є не тільки пошук професійного шляху, але й становлення стосунків, зокрема романтичних, а також розвиток шлюбно-сімейних відносин і створення сім'ї. Зміна середнього віку укладання шлюбу в Україні на 10 років за роки незалежності відображає загальносвітову тенденцію до пізнішого вступу в шлюб, яка пов'язана з різними соціальними і економічними факторами

Сьогодні через нестабільність у розвитку держави, гостро відчуваються зміни в розумінні таких понять як: сім'я та шлюб. І. Бойків описує кілька ключових економічних і культурних причин, які впливають на зміни в соціальних структурах та шлюбно-сімейних відносинах сучасного суспільства, серед яких:

- активне включення жінок у трудову діяльність і зростання їхньої економічної незалежності;
- створення двох осередків життя - сім'ї і роботи. Сьогодні люди намагаються балансувати між двома сферами: сім'єю та кар'єрою. Це змінює структуру та функції сім'ї, а також змушує людей більш усвідомлено підходити до створення сімейних відносин, адже більша частина часу і ресурсів витрачається на професійну діяльність;

- зміна поглядів на сексуальну мораль: за останні десятиліття змінилося ставлення до сексуальності, зокрема до позашлюбних зв'язків, одностатевих шлюбів, сексуальних прав і свобод;
- анонімність сексуальної поведінки. З розвитком цифрових технологій і соціальних мереж, з'явилася можливість більш анонімно вести особисте життя, що дозволяє деяким людям уникати традиційних норм і практик в плані сексуальних відносин;
- збереження конфіденційності інформації про позашлюбні зв'язки: Завдяки технологічним досягненням та зростаючій культурі конфіденційності, особисте життя стало менш доступним для суспільного обговорення;
- наявність контрацептивів. Тепер можливість мати дітей і бажання створити сім'ю можуть бути відкладені на більш пізній термін, а сексуальне життя стало менш залежним від питання народження дітей [2, с.56-59].

Всі ці фактори разом створюють нові реалії для сучасних молодих людей, які все більше прагнуть до індивідуального вибору і більш свідомого підходу до створення сім'ї, при цьому часто відмовляючись від традиційних уявлень про шлюб.

Нажаль, за останні роки змінилося ставлення молоді до шлюбу та сім'ї, стало більш спрощеним і легковажним. Через відсутність достатньо чітких уявлень про сімейне життя, молодь серйозно не задумується над прийнятим рішенням, вступаючи в шлюб. Спостерігається тенденція до співжиття (цивільний шлюб), що не має на меті дітонародження, а значить, не реалізовує основної функції сім'ї як соціального інституту. Припускаємо, що в майбутньому трендовість цивільних шлюбів серед молоді призведе до ряду проблем, таких як: криза інституту сім'ї та демографічну нестабільність суспільства.

Наукові дослідження показують, що недостатня готовність студентів до сім'ї та шлюбу може гальмувати як особистісний, так і суспільний розвиток. На думку М. Мушкевич, Р. Федоренко, Л. Магдисюк, Т. Дучимінської готовність до сімейного життя у психологічному плані формується через взаємодію різних

внутрішніх та зовнішніх факторів, що включають в себе синтез взаємопов'язаних і взаємозалежних складових: мотиваційно-ціннісний аспект, когнітивний підхід, регуляція емоцій та поведінка. Мотиваційно-ціннісний аспект передбачає стійку позитивну мотивацію щодо створення сім'ї, яка виражається у бажанні мати стабільні стосунки та бути щасливим у шлюбі. Емоційно-регулятивний аспект передбачає уміння молодих людей контролювати свої емоції та рефлексивно керувати своєю поведінкою [25, с. 12-13].

Наукові дослідження Д. Дьоміної стосуються вивчення процесу шлюбно-сімейних взаємин у студентському віці. Авторка визначає кілька ключових аспектів, які роблять цей період визначальним для подальшого розвитку особистості та формування сімейних взаємин. По-перше студентські роки є періодом переходу від шкільної освіти до самостійного освоєння нових аспектів дійсності. Хоч і навчання залишається важливим елементом діяльності, проте набуває нового характеру, що відображає самостійність та відповідальність. Другий аспект це досягнення рівня зрілості, яке дозволяє студентам самостійно працювати та активно соціалізуватися. Ця зрілість слугує своєрідним фундаментом для подальшого розвитку, включаючи сімейне життя. Третій важливий аспект полягає в тому, що студентський вік часто розглядається як «стереотипний» період для укладення шлюбу. Статистичні дані свідчать про те, що більшість шлюбів укладаються саме у цей віковий період, від 20 до 25 років. Це факт визначає особливу соціокультурну значимість студентського віку у формуванні сімейних відносин [7].

Студентський вік є критичним періодом для особистісного росту та визначальним етапом у формуванні сімейного життя, оскільки в ньому відбувається консолідація освітніх, соціальних та особистісних аспектів, що сприяє подальшому становленню особистості в сімейному контексті. На вибір шлюбного партнера у студентському віці впливає багато чинників, обставин, закономірностей та процесів. Оскільки близько 10 років тому Україна обрала курс на євроінтеграцію, то актуальним стало питання гендерної рівності в

українському суспільстві, яке знайшло своє відображення й у виборі шлюбного партнера та створенні сім'ї. Відповідно до Стратегії гендерної рівності визначено, що гендерна рівність являє собою рівний доступ, можливості, обов'язки та участь чоловіків та жінок в усіх сферах громадського та приватного життя. Також вона передбачає рівний доступ та розподіл ресурсів між жінками та чоловіками [41].

Аналіз нормативно-правових документів свідчить про те, що головним актом, що забезпечує рівність прав жінок і чоловіків, є Конституція України [13]. Відповідно до ст. 24 Конституції України рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [13].

Також дані аспекти закріплені й у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», зокрема, зазначено що рівність прав жінок і чоловіків полягає у відсутності обмежень чи привілеїв за ознакою статі, а основною метою визнається «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України» [30].

У контексті сімейного права України принцип гендерного балансу є важливим елементом, що сприяє рівноправності в сімейних відносинах. Згідно з Сімейним кодексом України, жінки та чоловіки мають рівні права та обов'язки

в шлюбі та сім'ї. Це забезпечує справедливий розподіл обов'язків і рівні можливості для виховання дітей, а також рівноправність у всіх аспектах сімейного життя [37]. Принцип гендерного балансу в сімейних відносинах передбачає:

- Рівність прав дружини і чоловіка свідчить, що в шлюбі чоловік і жінка повинні мати рівні можливості для розвитку особистості, вільний вибір уподобань та звичок, а також рівні умови для фізичного та духовного розвитку. У цьому контексті поважають індивідуальність кожного партнера, їхні потреби і права.

- Спільність і взаємність обов'язків. Обов'язки в родині повинні бути розподілені рівно між чоловіком і жінкою. Це включає спільне піклування про побудову сімейних відносин, взаємну матеріальну підтримку, а також участь у витратах, пов'язаних із хворобами або інвалідністю одного з подружжя. Також важливо, що подружжя має право на спільну сумісну власність.

- Однакові права та обов'язки. Усі члени сім'ї мають однакові права і обов'язки, що включає право на зміну прізвища, на свободу та особисту недоторканність, а також право на особисту приватну власність. Така рівність допомагає забезпечити гармонійне партнерство в сімейних відносинах.

- Індивідуалізовані права, за якими жінка має право на материнство, а чоловік – на батьківство. Це підкреслює, що хоча права чоловіка і жінки є рівними, деякі з них індивідуалізовані, зважаючи на особливості статевої і гендерної ролі в родині [45, с. 259].

Принципи, які закріплені в Сімейному кодексі, є основою для створення здорових і взаємодоповнюючих стосунків між подружжям, а також для розвитку рівноправної партнерської моделі в українському суспільстві.

Отже, українське суспільство прагне до забезпечення гендерної рівності у всіх сферах життя. Проте, на сьогоднішній день існує проблема гендерних стереотипів та пошук шляхів їх подолання. Гендерні стереотипи, дійсно, мають потужний вплив на якість життя та на міжособистісні відносини, зокрема у процесі вибору шлюбного партнера. Вони обмежують можливості особистості,

часто накладаючи певні соціально прийняті ролі та очікування на поведінку чоловіків та жінок. Гендерні стереотипи формують спрощене, часто спотворене сприйняття чоловічих і жіночих ролей, що згодом впливає на вибір партнера, очікування від нього та взаємодію в сімейному житті. Загалом, вплив гендерних стереотипів на міжособистісні відносини та вибір партнера може бути як позитивним, так і негативним, залежно від того, наскільки індивіди здатні відкинути ці стереотипи та формувати здорові, рівноправні відносини на основі справжніх почуттів, взаєморозуміння і рівності [20].

Вчений Р. Федоренко пропонує поділ гендерних стереотипів на три основні групи, які відображають соціальні уявлення та норми щодо ролей чоловіків і жінок у суспільстві, і які мають значний вплив на вибір шлюбного партнера.

1. Стереотипи маскулітності-фемінітності, що передбачають наявність специфічних соціально-психологічних характеристик і якостей, які асоціюються з чоловіками та жінками. Чоловікам приписують риси, що символізують силу, рішучість, логічність і незалежність, в той час як жінки вважаються емоційними, чуйними та орієнтованими на взаємодію. Такі стереотипи можуть формувати в суспільстві очікування, що кожен партнер має володіти конкретними рисами, притаманними певній статі, і це може впливати на вибір партнера в шлюбі.

2. Стереотипи щодо сімейних і професійних ролей. У суспільстві існують закріплені уявлення про те, що для жінок головною роллю є бути домогосподаркою і матір'ю, а для чоловіків – професіоналом, керівником або економічно забезпеченим. Відповідно, оцінка особистої успішності часто залежить від виконання цих ролей. Це призводить до того, що люди можуть шукати партнерів, які відповідатимуть цим стереотипам: жінки шукають чоловіків, які можуть забезпечити сім'ю, а чоловіки очікують від жінок орієнтації на домашній побут і виховання дітей.

3. Стереотипи щодо статевих розходжень у змісті праці. Цей тип стереотипів стосується того, що жінки часто асоціюються з виконанням

експресивної (обслуговуючої) праці, в той час як чоловіки займаються інструментальною (творчою, керівною) діяльністю. Відповідно, такий поділ праці часто проникає в уявлення про те, яким має бути «ідеальний» партнер, і який вид діяльності йому притаманний [43, с. 75].

Гендерні стереотипи значною мірою формують уявлення про те, яким має бути ідеальний партнер для чоловіка та жінки, незалежно від реальних потреб і бажань. Ці стереотипи закріплюються через соціалізацію в родині, школі, через медіа та суспільні норми, що змушує людей вибирати партнерів, які відповідають цим заздалегідь заданим уявленням. У результаті, вибір може бути поверхневим і базуватись на зовнішніх характеристиках або ролях, що в кінцевому підсумку може призвести до конфліктів та незадоволення у шлюбно-сімейних відносинах. Важливо позбутися цих стереотипів і прийняти концепцію рівноправності, що включає рівний розподіл обов'язків та добровільне перебування в шлюбі. Подолання гендерних стереотипів дозволить особистостям формувати свої стосунки на основі реальних потреб, бажань та інтересів, а не на основі нав'язаних соціальних стандартів.

2.2 Рівні усвідомлення та етапи вибору шлюбного партнера як складного високорефлексивного вчинку

У сучасному світі проблема помилкового вибору шлюбного партнера є однією з найбільш поширених у сфері сімейних стосунків. Це явище часто призводить до низького рівня міжособистісної сумісності подружжя, що, у свою чергу, є однією з основних причин особистісних страждань і сімейної дисгармонії.

Вибір шлюбного партнера є важливим психологічним актом, який має значення не лише для формування стосунків, а й для розвитку особистості. Цей процес часто є складною серією кроків, під час яких особа визначає свої шлюбні установки та критерії вибору супутника життя. Важливо, що цей вибір формується на основі сукупності біологічних, соціальних і психологічних

факторів. Особистісні характеристики партнера, які впливають на цей вибір, включають різноманітні аспекти, зокрема:

- біологічні фактори, такі як фізична привабливість, стан здоров'я, репродуктивна здатність.

- соціальні фактори, включаючи сімейний стан, соціальний статус, рівень освіти, професійні досягнення, ставлення до традицій і цінностей.

- психологічні фактори, пов'язані з внутрішніми установками, емоційними потребами, емоційною зрілістю та готовністю до партнерства.

Процес вибору супутника життя має тісний зв'язок із гендерною соціалізацією – процесом, у рамках якого людина засвоює соціальні ролі, пов'язані з її статтю, та статевою ідентифікацією, яка включає формування уявлень про те, яким має бути «ідеальний» партнер з точки зору суспільних стандартів та особистих уподобань. Саме ці фактори впливають на те, як людина вибирає партнера і чи здатна вона оцінити сумісність на глибшому рівні, що забезпечить стабільність і гармонію у стосунках.

Р. Федоренко визначає психологічну готовність до сімейного життя як комплексну структуру, що складається з кількох взаємопов'язаних компонентів, які є важливими для становлення здатності молоді до шлюбно-сімейних відносин. Ці компоненти включають:

- мотиваційно-ціннісний компонент, який визначає наявність у молоді стійкої позитивної мотивації шлюбу, яка є життєвою цінністю. Це включає усвідомлене бажання створити сім'ю, визнання її важливості для особистого щастя, а також потребу в отриманні знань і навичок для успішного функціонування сім'ї.

- когнітивний (пізнавальний) компонент, який передбачає наявність у молоді необхідних знань, що стосуються сімейного життя. Це можуть бути знання з психології та педагогіки, фізіології та сексології шлюбу, моральних норм, правових аспектів сімейного життя, а також основ господарсько-економічної діяльності для забезпечення благополуччя сім'ї.

- емоційно-регулятивний компонент, який охоплює здатність до саморегуляції і рефлексії, що є важливим для здорових міжособистісних стосунків у сім'ї. Це вміння керувати своїми емоціями, такі як контроль над гнівом, агресією та негативними переживаннями, а також здатність до емпатії, співчуття та взаєморозуміння. Партнери повинні вміти підтримувати один одного, допомагати в складних ситуаціях і розвивати емоційну близькість.

Загалом, психологічна готовність до сімейного життя потребує гармонійного поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів. Важливо, щоб кожен з цих компонентів був розвинений та усвідомлений, адже від цього залежить здатність особи бути щасливою в шлюбі та успішно виконувати роль члена сім'ї.

Оскільки передумовою успішного виконання сімейних ролей виступає система умінь та навичок, то виокремлюють поведінковий компонент готовності, який включає соціально-психологічні вміння, особливості сценаріїв гендерної й сексуальної поведінки, специфіку самоорганізації життєдіяльності [43, с. 135].

На думку багатьох вчених готовність молоді до створення сім'ї та їх шлюбні уявлення формуються переважно за досвідом батьківських сімей, сімейного досвіду друзів та знайомих. Н. Н. Наріцин виокремлює ряд внутрішніх критеріїв, які можуть впливати на вибір шлюбного партнера. Ці критерії формуються ще на ранніх етапах розвитку особистості і можуть значно вплинути на те, кого людина вибирає для створення сім'ї:

- батьківський сценарій який є невидимим шаблоном поведінки, який молодь переносить із сімейної моделі, яку вона спостерігала у своїх батьків.
- перші навички спілкування розпочинаються із взаємодії в дитячому садку, школі та інших соціальних групах та формує базові комунікативні навички, які також можуть впливати на вибір партнера.
- перші еротичні враження стосуються того, які фізичні та емоційні характеристики партнера здаються привабливими на підсвідомому рівні.

- генетичні ознаки. Люди часто обирають партнерів, які на підсвідомому рівні здаються їм привабливими з точки зору здоров'я та генетичної сумісності.
- детермінанти шлюбу, взяті з батьківської сім'ї.

Ці критерії створюють основу для майбутніх виборів шлюбного партнера і можуть значно впливати на психологічну сумісність в парі, тому важливо враховувати їх при аналізі шлюбно-сімейних відносин [4].

Надзвичайно важливими факторами впливу на позицію стосовно сімейного життя та шлюбу є власний приклад батьків та їх виховний вплив на дітей. Згідно наукових досліджень, позитивно орієнтуються на сім'ю та шлюб ті молоді люди, які виростили та виховувалися в повній сім'ї, де був сприятливий психологічний клімат. У неповних родинх ускладнення формування спрямованості на сім'ю та шлюб зумовлене деформацією рольової соціалізації, що пов'язане з відсутністю одного з батьків, що виступає в ролі об'єкта ідентифікації.

Дослідження Н.Н. Обозова та А.Н. Обозової, що стосуються етапів вибору шлюбного партнера є важливим внеском у розуміння психологічних механізмів, які визначають сімейну сумісність. Науковці виділяють чотири основні аспекти, що забезпечують успішність та гармонію у шлюбі:

1. Духовна сумісність – узгодженість в ціннісних орієнтаціях, поглядах, установках і переконаннях партнерів.
2. Персональна сумісність – відповідність індивідуальних характеристик партнерів, таких як темперамент, характер, емоційно-вольова сфера. Зокрема, безконфліктний розподіл ролей у парі є важливим чинником. Якщо партнери добре адаптуються до соціальних ролей та потреб один одного, це сприяє гармонії у відносинах.
3. Сімейно-побутова сумісність – узгодженість уявлень про функції сім'ї, ролі партнерів і їхні очікування. Одним із критеріїв цієї сумісності є ефективність виховання дітей. Сумісність у цьому аспекті забезпечує гармонійний побут і взаєморозуміння у повсякденному житті.

4. Фізіологічна сумісність – аспект, який визначає фізичну привабливість партнерів і сексуальну сумісність. Важливість цього компонента полягає в тому, що хороша фізіологічна сумісність може сприяти підтриманню інтимних стосунків, що також є важливою складовою шлюбного життя.

Дослідження підкреслює, що модель батьківської сім'ї має значний вплив на вибір майбутнього партнера. Батьківсько-дитячі відносини формують установки та цінності, які будуть впливати на вибір партнера та розвиток майбутнього шлюбу. Таким чином вибір шлюбного партнера є складним і відповідальним психологічним процесом. Цей вибір, на відміну від професійного, не є одноосібним, адже він потребує взаємної згоди та сумісності двох людей, що взаємодіють у процесі створення сім'ї. Результатом одностороннього вибору може бути нещасне кохання «на все життя», а результатом взаємного вибору – злагода та сімейне щастя.

2.3. Індикатори та показники усвідомленого вибору шлюбного партнера

Усвідомлений вибір партнера – це надзвичайно важливий етап, який вимагає від людини не лише емоційного залучення, а й здатності раціонально оцінювати свого потенційного партнера. Необхідно подивитися на свого майбутнього партнера чи партнерки незалежним поглядом і спробувати розгледіти у ньому чи ній не лише переваги, а й недоліки. Усвідомлений вибір шлюбного партнера є своєрідною рівновагою між емоціями та раціональністю, що сприяє створенню стабільного та гармонійного шлюбу.[24].

Зазвичай, молодь вступає в шлюбні відносини та створює сім'ю задля задоволення фізіологічних, психолого-соціальних та матеріально-побутових потреб. Лише усвідомлений вибір шлюбного партнера сприяє створенню благополучної сім'ї, у якій особистісні потреби чоловіка і жінки задовільняються в комплексі.

Відповідно до наукових роздумів О. Пінської, усвідомлений вибір шлюбного партнера пов'язаний із суб'єктивною задоволеністю шлюбом, яка

визначається співвідношенням між реальністю виконання партнером своїх обов'язків і очікуваннями, покладеними на нього. Усвідомлений вибір партнера й обґрунтоване очікування щодо його ролі у шлюбі є важливими складовими суб'єктивної задоволеності, яка суттєво впливає на гармонію та стійкість подружніх стосунків.[19].

Усвідомленість та задоволеність шлюбом найбільш виразно проявляються у двох ключових періодах життєвого циклу сім'ї: Період шлюбної адаптації (до народження першої дитини), що характеризується поступовим пристосуванням подружжя одне до одного та формуванням спільних сімейних традицій; Період відокремлення дорослих дітей під час якого відбувається завершення виховної функції сім'ї, коли дорослі діти стають самостійними. На обох етапах особливо важливими є емоційна зрілість партнерів, здатність до відкритої комунікації та взаємопідтримки. Ці періоди є ключовими для формування та підтримання гармонії у шлюбі. Народження дітей підсилює задоволеність шлюбом, адже спонукає до необхідності перебудувати попередню сімейну систему.

Визначаємо також взаємозв'язок між усвідомленим вибором шлюбного партнера та уявленнями партнерів щодо розподілу сімейних ролей. Задоволеність шлюбом настає лише тоді, коли подружжя одностайні відносно розподілу ролей у структурі сім'ї.

Усвідомлений вибір шлюбного партнера є основою задоволеності шлюбними відносинами, що впливає на ефективне виконання функцій сім'ї. Взаємозв'язок між усвідомленим вибором і задоволеністю шлюбно-сімейними відносинами простежується у дослідницьких працях науковців, психологів та психотерапевтів. Задоволеність шлюбом розглядається як ключовий показник гармонійності сімейного життя. У різних дослідників це поняття трактується по-різному. С. І. Голод визначає задоволеність шлюбом як результат адекватної реалізації очікувань і уявлень про сім'ю, які сформувалися в людини на основі її життєвого досвіду та подій, які вона пережила[5]. А. В. Шавлов описує задоволеність шлюбом як суб'єктивне сприйняття ефективності

функціонування сім'ї, що залежить від рівня задоволення індивідуальних потреб кожного з подружжя[48].

Ці підходи доповнюють один одного, дозволяючи глибше зрозуміти складність і багатогранність поняття задоволеності шлюбом. Узагальнюючи наукові підходи та твердження науковці дійшли висновку, що найбільше впливають на усвідомлений вибір та стан задоволеності шлюбом такі фактори:

- Життєвий цикл сім'ї. Рівень задоволеності шлюбом залежить від кількості прожитих років та наявності/відсутності дітей. У перші роки подружнього життя спостерігається максимальна задоволеність шлюбними відносинами. В той час мінімальна задоволеність визначена в сім'ях з дітьми до двох років, а також, через 12-18 років подружніх відносин.

- Мотиви вступу в шлюбні відносини. Задоволеність шлюбом у якому основним мотивом одруження булокохання набагато вищим.

- Стать людини. Суб'єктивна задоволеність шлюбом дійсно може різнитися між чоловіками та жінками, що пояснюється специфікою їхніх очікувань та пріоритетів у сімейному житті. Задоволеність шлюбом залежить від гармонійного поєднання очікувань партнерів та їхньої здатності задовольняти потреби один одного в різних аспектах сімейного життя. Усвідомлення цих відмінностей допомагає уникнути конфліктів і сприяє кращій адаптації подружжя[1].

- Соціально-демографічні характеристики. Серед них виділяємо такі процеси як запланованість чи спонтанність настання вагітності, наявність в сім'ї дітей та матеріальна стабільність подружжя.

- Комплементарність подружжя – це важливий аспект гармонійного сімейного життя, що базується на здатності чоловіка та дружини взаємодоповнювати одне одного.

Психологи однак стійкі щодо того, що усвідомлений вибір шлюбного партнера є запорукою стабільності шлюбу. В залежності рівня усвідомленого чи неусвідомленого вибору виділяють три рівні відносин між подружжями. Перший рівень пояснює взаємозв'язок між стійкістю шлюбу та його

оформленям. Другий рівень характеризується пристосовуваністю подружжя у міжособистісному спілкуванні. Найбільша задоволеність шлюбом завдяки відповідності ролевих очікувань спостерігається на третьому рівні відносин.

Висновки до 2 розділу

Вибір шлюбного партнера у студентському віці зумовлений такими типовими чинниками як зовнішня привабливість, соціальний статус, соціальні ролі потенційного партнера, рівень його особистісного розвитку та бажані риси характеру. Дослідження показали що у сучасному глобалізованому суспільстві велику роль відіграють гендерні, етнокультурні та індивідуально-типологічні особливості майбутнього партнера. Аналіз нормативно-правової бази свідчить, що врахування ідей рівності між чоловіком і дружиною та гендерного балансу в сімейних правовідносинах є запорукою формування українського суспільства. Проте, у сучасному суспільстві все ще існує стереотипний вибір шлюбного партнера, що в майбутньому позначається на взаєминах та створює конфлікти у шлюбно-сімейних відносинах. Тому сучасна молодь повинна прагнути подолати гендерні стереотипи задля гендерної рівності в усіх сферах життя. Одним із ключових показників гендерної рівності в шлюбних відносинах є добровільність перебування у шлюбі. Це означає, що обидва партнери вступають у шлюб за власним бажанням і не відчують примусу чи тиску. Інший показник — це справедливий розподіл сімейних обов'язків, який враховує інтереси, можливості та потреби кожного з партнерів. Аналіз соціально-психологічних чинників, які впливають на шлюбні відносини, виявляє, що рівень усвідомлення ролей у шлюбі залежить цілого ряду індивідуальних особливостей. Добровільність шлюбних відносин та справедливий розподіл обов'язків є основними маркерами гендерної рівності в сучасній сім'ї. Водночас рівень гармонії в таких відносинах значною мірою визначається особистісними характеристиками партнерів

У процесі дослідження виявлено, що на усвідомлений вибір шлюбного партнера у студентському віці впливають: однакове бачення найважливіших цінностей, прагнень, ідеалів, переконань; сенс життя; суспільна активність; працелюбність. Задоволеність шлюбними відносинами можлива у процесі взаємодія трьох компонентів: поведінкового, емоційного і когнітивного. Проте, зустрічаємо і прояви незадоволеності шлюбними відносинами. Одним з факторів є не задоволення особистих потреб в емоційного характеру, продовження роду, побутово-дозвілеві питання, та недостатнє пізнання подружжям одне одного. Саме через ці чинники рольові очікування та особисті бажання часто студентської молоді незадовільняють.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА СТУДЕНТАМИ ЗВО

3.1. Методологія, організація та процедура дослідження

Для дослідження проблеми вибору шлюбного партнера у студентському віці та створення сім'ї було залучено представників студентської молоді різних курсів та спеціальностей, оскільки вони перебувають на дошлюбному етапі, що характеризується пошуком тієї людини, з якою можна створити власну сім'ю. На етапі становлення молоді як потенційних шлюбних партнерів важливим є розвиток соціальних, емоційних і психологічних компетенцій, що забезпечують ефективну взаємодію в міжособистісних стосунках. Розуміння ознак та закономірностей вибору шлюбного партнера, а також розвиток необхідних навичок і психологічної готовності є ключовими умовами успішного подружнього життя. Це дозволяє молоді свідомо підходити до побудови стосунків, зменшуючи ризики сімейних конфліктів та невдоволення шлюбом.

Емпіричне дослідження на тему «Соціально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера у студентському віці» здійснювалося серед здобувачів вищої освіти Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради та охоплювало 65 осіб: 30 хлопців та 35 дівчат віком від 20 до 23 років, які здобувають освітній ступінь *Бакалавр*.

Дослідження було організовано і проведено у декілька етапів, які в свою чергу складаються із визначених завдань:

1. Підготовчий етап передбачав детальний аналіз теоретичної бази під час якого було визначено актуальність дослідження, сформульовано об'єкт та предмет дослідження; визначено мету та завдання дослідження. На основі узагальнення теоретичних даних та результатів попередніх досліджень, проведених вітчизняними і зарубіжними авторами, було розроблено

комплексний дослідницький інструментарій для вивчення чинників, що впливають на вибір шлюбного партнера, психологічну готовність до шлюбу та задоволеність шлюбними відносинами.

2. Етап емпіричного дослідження. Із обраною групою осіб було проведено дослідження за визначеними методиками та систематизовано результати дослідження.

4. Етап аналізу та інтерпретації отриманих результатів дослідження передбачав оформлення їх у вигляді діаграм та розроблення рекомендацій, які відповідають темі дослідження.

5. Етап формулювання висновків полягав в узагальненні отриманої теоретичної та практичної інформації щодо чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці.

Для дослідження чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці та готовності молоді до сімейного життя було використано комплекс методів, який забезпечив всебічний аналіз поставленої проблеми. Загальнонаукові методи: теоретичний аналіз (опрацювання наукових і літературних джерел з проблеми вибору шлюбного партнера та готовності до сімейного життя); синтез, порівняння та узагальнення (виявлення спільних і відмінних характеристик у поглядах різних авторів); узагальнення результатів попередніх досліджень для формування гіпотези та вибору відповідних інструментів дослідження. Емпіричні методи: опитування/анкетування(розроблення спеціалізованих анкет для збору інформації про ціннісні орієнтації, уявлення про ідеального партнера, мотиви створення сім'ї тощо); тестування (використання психологічних методик для оцінки особистісних характеристик, рівня готовності до шлюбу, міжособистісної сумісності та гендерних установок); кількісне опрацювання результатів (аналіз даних за допомогою методу статистичної обробки для визначення закономірностей та зв'язків між змінними); використання математичних методів для оцінки надійності отриманих результатів;

інтерпретація даних для виявлення глибинних психологічних аспектів вибору партнера та готовності до сімейного життя.

Згідно мети дослідження було визначено завдання щодо з'ясування рівнів сформованості: когнітивного, мотиваційного, ціннісного та поведінково-комунікативного компонентів, які входять до основних чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці;

Методи дослідження відбиралися відповідно до мети, завдань, критеріїв та показників сформованості кожного компонента психологічної готовності молоді до вибору шлюбного партнера у студентському віці. Враховуючи об'єктивно існуючі особливості кожного з компонентів, відповідні їм критерії розкривали:

- мотиваційний компонент – структуру та рівні вираження мотивів створення шлюбу;
- когнітивний компонент – рівень обізнаності молоді щодо значення сімейного життя, розподіл ролей між чоловіком та дружиною;
- ціннісний компонент – визначає рівень сформованості основних життєвих цінностей людини;
- поведінковий компонент – передбачає взаємодію з оточуючими в малих групах та оволодіння прийомами безконфліктної взаємодії.

Аналіз мотивів вибору шлюбного партнера та вступу в шлюб ґрунтувався на основі класифікації факторів З. Фрайбурга, який виділяв основні з них:

- біологічні мотиви – бажання визнати сексуальні стосунки, сексуальна сумісність, швидке народження дитини, зовнішня привабливість партнера;
- економічні мотиви – перспективна/престижна робота майбутнього партнера; матеріальна забезпеченість майбутнього партнера; обіцянка матеріальної допомоги зі сторони рідних; наявність автомобіля; наявність житлової площі; ділові стосунки (спільний бізнес); намір одружитися із видатною людиною;

- соціально-культурні мотиви – прагнення стати незалежним від батьків, вирватися з дому; прагнення підвищити повагу серед навколишніх; прагнення відповісти на очікування родичів; намір досягти статусу сімейної людини; позбутися самотності; відчувати упевненість в завтрашньому дні; звичка у стосунках; почуття жалю до партнера; страх залишитися незаміжньою (не одруженим).

Для визначення мотивації вибору шлюбного партнера та створення сім'ї використовувалася анкета «Мотиви створення шлюбу» А. О. Чхаїдзе (Додаток А). За структурою анкета складається із закритих прямих запитань з повним переліком варіантів відповідей. В дослідженні використовувалися запитання, які мали шкалу виміру. Відповіді на запитання пропонувалося оцінювати за п'ятибальною шкалою: 5 балів – дуже сильний вплив мотиву на рішення створити сім'ю, 4 бали – сильний вплив, 3 бали – середня сила впливу, 2 бали – слабка сила впливу, 1 бал – це дуже слабка сила впливу мотиву на рішення про створення сім'ї.

Дослідження когнітивного компонента психологічної готовності молоді до вибору шлюбного партнера здійснювався за допомогою методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)» О. Волкової, Г. Трапезнікової (додаток Б). Згідно інструкції досліджуваним пропонувалося самостійно ознайомитися з набором тверджень та на запропонованому бланку відмітити один з обраних варіантів відповідей («цілком погоджуюся», «загалом це вірно», «це не зовсім так», «це невірно»).

Згідно з ключем здійснювалася обробка результатів за такими шкалами сімейних цінностей:

- Інтимно-сексуальна: при високих оцінках (7-9 балів) дружина (чоловік) вважає важливою умовою подружнього щастя сексуальну гармонію; при низьких оцінках (менше 3-х балів) – сексуальні стосунки в шлюбі недооцінюються.

- Особистісна ідентифікація з партнером – очікування спільності потреб, інтересів, способів проведення дозвілля, ціннісних орієнтацій; при низьких оцінках – установка на особистісну автономію;

- Господарсько-побутова – очікування від партнера активності у вирішенні побутових питань. Чим вищий бал, тим більше вимог висувається до чоловіком (дружиною) до участі іншого партнера в організації спільного побуту та тим більше значення мають господарські навички та вміння партнера.

- Батьківсько-виховна – це показник значущості ролі батьків: чим вищою є оцінка, тим більшою цінністю вважається батьківство.

- Соціальна активність – орієнтація на суспільні ролі та професійні вподобання партнера.

- Емоційно-психотерапевтична – підтримання емоційно-моральної підтримки, створення психологічного клімату в сім'ї.

- Зовнішня привабливість – прагнення мати привабливого зовні партнера.

З метою визначення готовності до вибору шлюбного партнера та створення до шлюбу у студентському віці ми використали тест-карту І. Ф. Юнда (Додаток В). Дана методика дозволяє спрогнозувати шлюбно-сімейні блага у відносинах між подружжям, та оцінити готовність до сімейного життя. Згідно інструкції респондентам пропонувалося вибрати з десяти запропонованих ситуацій по одному з трьох варіантів і підрахувати результати в балах за шкалою оцінок для кожного з трьох варіантів поведінки («П» – правильне, «М» – можливе, «Н» – невірне), щоб визначити готовність до сімейного життя. В методиці виділено 3 шкали: від 60 до 41 балів – достатній рівень підготовленості до сімейного життя, 40-21 балів – задовільний і нижче 21 бал – недостатній рівень підготовленості.

Одним із методологічних інструментів, який використовувався у ході реалізації дослідження була авторська анкета (додаток Г), яка і визначила ставлення молоді до шлюбно-сімейних відносин у студентські роки. Анкета

включає 18 запитань, сформульованих у закритій формі. Основна мета анкети полягає у визначенні наявності романтичних почуттів у респондентів та дослідженні їх поглядів на вибір шлюбного партнера та сімейне життя. Анкетування має на меті визначити ставлення респондентів до можливості вступу у шлюб, уявлення про формування сім'ї, значення шлюбу та висвітлення переконань стосовно оптимального віку для вступу у шлюб. У анкеті також розглядаються такі аспекти, як уявлення про роль голови сім'ї та особу, відповідальну за фінансове забезпечення, відношення до статевих стосунків до шлюбу, необхідність спеціальної підготовки до шлюбу та місце проведення цієї підготовки, а також головний мотив вступу у шлюб.

3.2. Програма психологічного розвитку ціннісно-сміслової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера

Сучасне суспільство перебуває у стадії трансформації щодо здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера та сприйняття інституту сім'ї. Нажаль, це пов'язано з численними негативними тенденціями, серед яких: зміни уявленнях про сімейні цінності, поширення неповних сімей, відмова від батьківства, акцент на матеріальних цінностях, низький рівень мотивації для створення сім'ї, асоціальність у взаємовідносинах в родині та перекладання виховних функцій на освітні установи. Дослідженням особливостей психологічної готовності до вибору шлюбного партнера та готовності до створення сім'ї у молодому віці займалися багато учених, психологів та соціологів. Зокрема, Дослідження І. Сушицької свідчать про недостатній рівень підготовленості сучасної молоді до створення сім'ї та виконання обов'язків подружжя і батьків. Це стає причиною сімейних конфліктів, збільшення кількості дисфункціональних сімей та розпаду шлюбів. На думку А. Сидоренка психологічна готовність до формування сім'ї визначається наявністю

визначеної системи установок, сімейних цінностей, мотивів і здібностей, спрямованих на позитивні відносини між подружжям [36]. Психологічна готовність до шлюбних відносин, як визначають М. Мушкевич, Р. Федоренко та Л. Магдисюк, є своєрідною інтегральною характеристикою, що охоплює психологічні мотиви, знання, вміння, навички та якості особистості, що виявляються у когнітивному, мотиваційному, операційному, емоційному та поведінковому аспектах [25]. Згідно з дослідженнями А. Денисенко, психологічна готовність до шлюбу є стійким станом особистості, що складається з системи соціальних та особистих установок, поглядів і сімейних цінностей, орієнтованих на побудову позитивних подружніх стосунків [6].

Для студентського віку характерними рисами є: самовизначення, інтерес до протилежної статі та формування особистісних переконань, що й становить сприятливу основу для розвитку соціально-психологічної готовності до вибору шлюбного партнера. Частими проблемами з якими доводиться зустрічатися молодим людям є брак необхідних знань та навичок для побудови гармонійної сім'ї, розмитість моральних цінностей у суспільстві, нестабільність інституту сім'ї.

Пріоритетними завданнями закладів вищої освіти має стати формування свідомої особистості задля свідомого вибору шлюбного партнера та побудови міцних стосунків. Розділяємо думку А. Денисенко стосовно того, що розвиток готовності до шлюбно-сімейних відносин повинен здійснюватися у таких напрямках [6]:

- Ознайомлення з основами морально-психологічного клімату, етапами досягнення подружньої сумісності тощо;
- Усвідомлення важливості здорового способу життя, розвиток особистісних якостей особистості, оволодіння прийомами саморегуляції, самоконтролю і самокорекції тощо;
- Формування спрямованості на іншу людину, розуміння її психологічних станів, розвиток уміння підтримувати та співпереживати, уміння вирішувати конфліктні ситуації у взаєминах.

Таким чином, вважаємо, що підготовка студентської молоді до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї повинна проводитися як батьками так і педагогами. Адже цей процес визначається як передача необхідних знань і навичок з усіх аспектів сімейно-шлюбного життя, включаючи міжособистісні та рольові відносини, організацію домашнього господарства, питання догляду та виховання дітей, а також статеве виховання. Підготовка студентів до сімейного життя є комплексом методів, спрямованих на формування позитивних установок стосовно збереження та підтримання сімейних зв'язків та повинна базуватися на сімейних традиціях та компетентностях, які набули студенти під час освітнього процесу.

Програма психологічного розвитку ціннісно-сислової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера має охоплювати просвітницьку діяльність, консультативні бесіди, спеціально відібрані психологічні вправи, рольові ігри та тренінги.

Дослідники з цього приводу виділяють декілька напрямків психологічної роботи в цьому напрямку:

1. Інформування, тобто передача молоді знань про значущість сім'ї як соціального інституту, її функції, характер взаємодії, а також феномени сімейних криз та їх подолання. Формами проведення такого інформування можуть бути лекції, семінари, індивідуальні бесіди.

2. Індивідуальне психологічне консультування передбачає індивідуальну роботу спрямовану на утвердження в особистості установок на вибір шлюбного партнера та створення сім'ї.

3. Консультування як вид психологічної допомоги за допомогою діагностичних методик психолог з'ясовує проблемні місця у взаєминах та пропрацьовує це з майбутньою парою.

4. Групова робота (тренінг) актуальною є тоді, коли необхідно виявити можливості та обмеження у створенні гармонійного шлюбу, розвинути індивідуальні особливості, сформувані навички спілкування та вирішення можливих конфліктів.

Отже, програма психологічного розвитку та підтримки молоді у процесі вибору шлюбного партнера може містити різні напрямки роботи, які відповідно, можуть проводитися фахівцями-психологами, педагогами, тренерами, коучами та батьками. Оскільки заклади освіти нині стають місцем не лише здобуття знань, то вони відіграють значиму роль у формуванні особистісних якостей, професійної компетентності, встановленні комунікативних зв'язків, дорослішання, вибору шлюбного партнера та створенні сім'ї.

Під час проведення дослідження та з метою підвищення рівня сформованості психологічної готовності молоді до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї було визначено такі завдання:

- проаналізувати напрямки психологічної роботи щодо здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера;
- розробити програму психологічного розвитку ціннісно-сислової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера;
- здійснити апробацію програми у вигляді соціально-психологічного тренінгу;
- проаналізувати ефективність використання форм та методів застосованої програми.

Під час розробки програми психологічного розвитку ціннісно-сислової сфери молоді щодо вибору шлюбного партнера необхідним є забезпечення реалізації наступних функцій (за Г. Савченко):

- діагностична – вивчення індивідуальних якостей особисті та особливостей її поведінки;
- розвиваюча – розвиток духовних, моральних та особистісних особливостей учасників;
- евристична – відкриття нових горизонтів в розумінні особливостей створення та функціонування сім'ї;

- саморегулятивна – розвиток навичок рефлексії, саморегуляції, самоконтролю;
- психокорекційна – коригування визначених недоліків та відхилень в поведінці особистості;
- профілактична – запобігання несприятливому впливу зовнішніх факторів, збереження психічного здоров'я;
- праксеологічна – підвищення ефективності в практичній діяльності [34, с.7].

Принципами впровадження програми стали:

- організаційний принцип – обмежена кількість членів групи, визначення часу проведення, особлива організація простору;
- принцип групового та індивідуального та розвитку – надання психологічної допомоги у розвитку, групова динаміка, досягнення синергетичного ефекту;
- принцип взаємодії – позитивна регламентація взаємовідносин учасників, атмосфера свободи спілкування та дій, об'єктивація суб'єктивних почуттів.

Зупинимося на детальній характеристиці тренінгу як одного із важливих складників програми психологічного розвитку ціннісно-сміслової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера. У широкому розумінні – тренінг (training - англ.) – це тренування, засвоєння і відпрацювання будь-яких умінь і навичок. У психології термін «тренінг» відноситься до методів навчання, які спрямовані на розвиток і поліпшення психологічних навичок і компетенцій учасників. Тренінг в психології може включати в себе різні форми навчання, включаючи групові та індивідуальні заняття, рольові ігри, дискусії, вправи тощо. Під час тренінгу формується неформальна та невимушена атмосфера спілкування, яка дає можливість учасникам розглянути різноманітні варіанти вирішення проблеми або досягнення мети, з якою вони зібралися.

При побудові структури соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування психологічної готовності молоді до вибору шлюбного партнера та створенню сім'ї враховувалися рівні сформованості когнітивного, мотиваційного, ціннісного та поведінково-комунікативного компонентів. Принципами групової роботи, які використовувалися при побудові взаємодії в процесі соціально-психологічного тренінгу були: особистісна відповідальність кожного учасника, щирість, відвертість, відсутність «ярликів», добровільність, особистісний контроль поведінки, конфіденційність, доброзичливість, правило «стоп».

Основними завданнями тренінгу визначено:

- підвищити обізнаність молоді щодо важливості основних функцій сім'ї та розподілу ролей між чоловіком і дружиною при виконанні цих функцій;
- коригувати структуру мотивів щодо створення шлюбу;
- актуалізувати ціннісну структуру особистості, акцентуючи увагу на важливості сфери сімейного життя;
- покращити рівень адаптивної поведінки при взаємодії з оточуючими;
- ознайомити з методами безконфліктної взаємодії;
- сприяти розвитку психологічної зрілості, самооцінки та інших особистісних характеристик.

Важливо пам'ятати, що успішний тренінг полягає не тільки в передачі інформації, але й у створенні умов для активної участі, практики та самостійного навчання. Тренінг складався з двох блоків занять. Перший блок був спрямований на розвиток у учасників усвідомлення себе в контексті сімейних взаємовідносин. У цьому блоці вправи фокусувалися на формуванні знань про функції сім'ї, ролі в родині, розвитку навичок, вмінь та здібностей, які важливі для сімейного життя, а також на вивченні психологічних основ готовності до створення сім'ї, спілкування та поведінки в родині. Другий блок зосереджувався на визначенні своєї ідентичності, усвідомленні власних особистісних рис, формуванні ефективних міжособистісних відносин, розвитку самооцінки та самосприйняття, а також на оптимізації міжособистісного

спілкування. Вправи цього блоку були орієнтовані на розвиток психологічних можливостей особистості, комунікативних та соціально-перцептивних здібностей, навичок безконфліктного спілкування з представниками протилежної статі та аналізу помилок у спілкуванні.

Заняття з формування ціннісно-сислової сфери молоді у контексті здійснення відповідального та високорефлексивного вибору шлюбного партнера

проводилися 1 раз на тиждень тривалістю 2 год. загальною кількістю 5 занять за структурою, що включала в себе вступну частину (повідомлення теми та мети заняття, налаштування на групову роботу), основна частина, емоційна розминка (знаття напруження, втоми, відпочинок), рефлексія та підбиття підсумків (висловлювання своїх вражень та відчуттів, самоаналіз), прощання (ритуал прощання в різних формах).

Результати тренінгових занять дають можливість відстежити позитивну динаміку всіх показників, які розкривають зміст когнітивного, мотиваційного, ціннісного та поведінково-комунікативного компонентів психологічної готовності молоді вибору шлюбного партнера та створення сім'ї.

3.3. Аналіз результатів та інтерпретація отриманих емпіричних даних

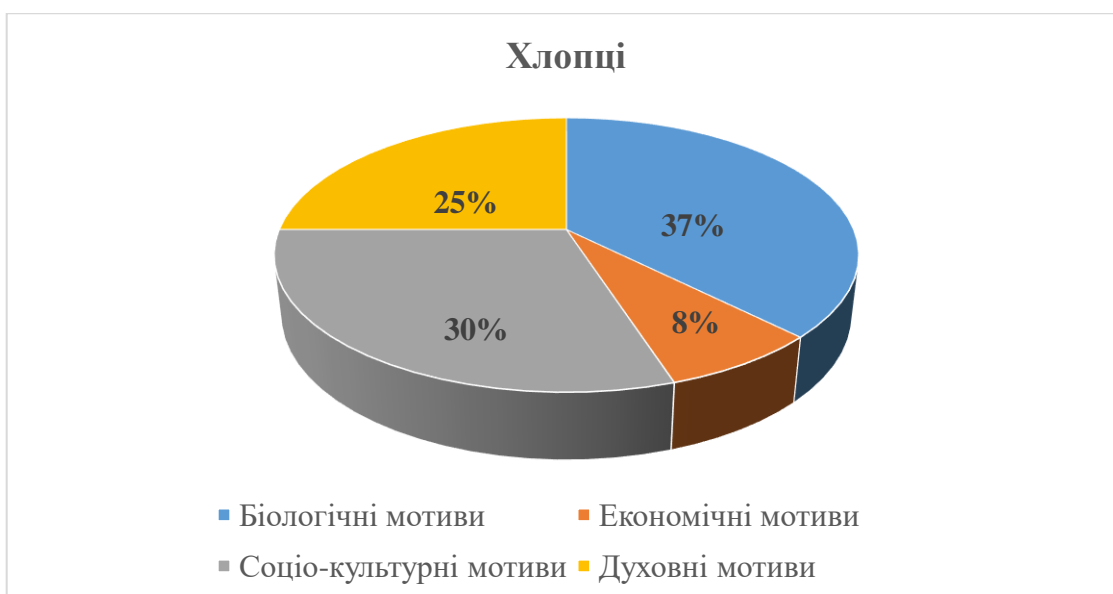
Під час виконання магістерської роботи одним з цілових завдань було проведення емпіричного дослідження з метою визначення соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці. В рамках даного дослідження були зібрані та проаналізовані дані, які визначають ступінь готовності молоді до встановлення шлюбно-сімейних взаємин та взяття на себе сімейних зобов'язань.

Емпіричне дослідження щодо визначення соціально-психологічних чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці, аналізу мотивів та рольових очікувань від шлюбно-сімейних відносин проводилося на базі

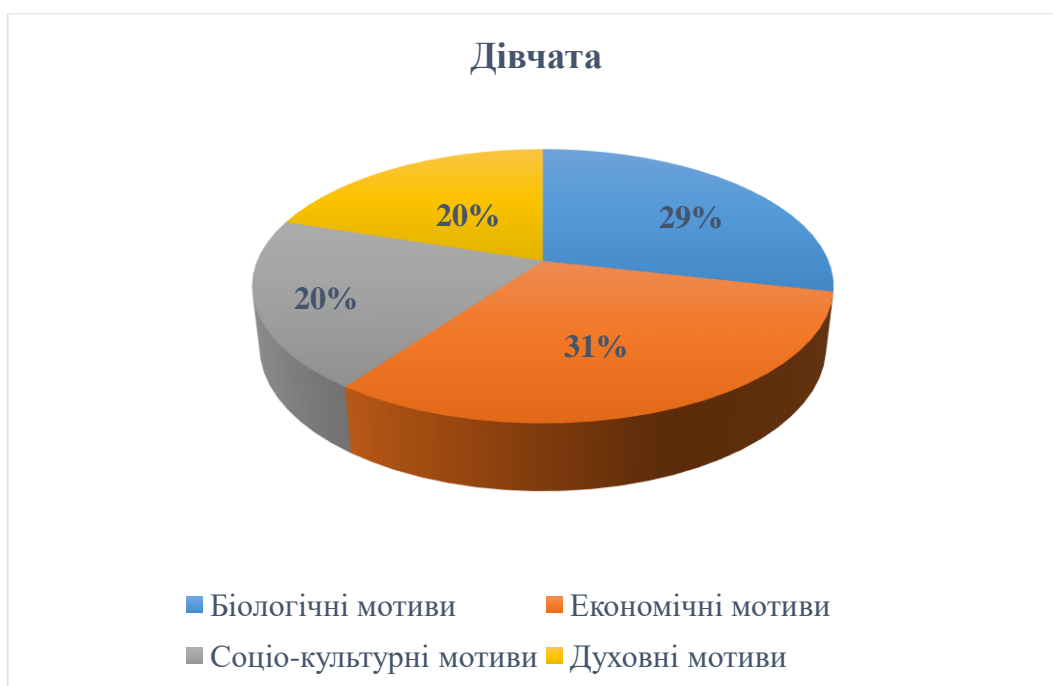
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради за обраними методиками, опитувальниками та анкетами. Участь у дослідженні взяло 65 студентів (35 дівчат та 30 хлопців), віком від 18 до 23 років, спеціальностей «Дошкільна освіта», «Фізична культура і спорт» та «Музичне мистецтво». Отримані результати емпіричного дослідження систематизовані та демонструють висновки та зв'язки, що виникають із дослідження психологічної готовності молоді до вибору шлюбного партнера.

З метою виявлення мотивів у студентів вступу у шлюб була використана авторська діагностична анкета «Мотиви створення шлюбу» Чхаїдзе А.О. (Додаток А). При обробці результатів анкетування вираховувалося середнє значення оцінок кожної шкали окремо за кожним мотивом. Зокрема: при визначенні впливу біологічних мотивів на створення шлюбу сума оцінок за шкалою була розділена на 4 (кількість зазначених мотивів); при визначенні впливу економічних мотивів – сума шкальних оцінок була розділена на 7; при дослідженні місця соціально-культурних мотивів – сума оцінок була поділена на 11; при дослідженні місця духовних мотивів – сума шкальних оцінок була поділена на 8. Найбільше числове значення в структурі досліджуваних мотивів вказує на переважання певних мотивів при створенні власної сім'ї. Рівень вираження мотивів розподілявся як: високий рівень – 4,1-5 балів; середній рівень – 2,5-4,0 бали, низький рівень – 1-2,4 бали [47].

Результати анкетування представлено окремо по категоріях «Хлопці» (30 осіб) та «Дівчата» (35 осіб) на діаграмах (Рис. 3.1 та Рис. 3.2)

**Рис. 3.1. Розподіл результатів авторської анкети
«Мотиви створення шлюбу» О.А. Чхайдзе (хлопці).**

**Рис. 3.2 Розподіл результатів авторської анкети
«Мотиви створення шлюбу» О.А. Чхайдзе (дівчата)**

За результатами дослідження у хлопців переважають біологічні та соціо-культурні мотиви, так як вони більше прагнуть узаконити сексуальні стосунки через прагнення відповідати нормам суспільної моралі. Проте не є вирішальними для хлопців при виборі шлюбного партнера – економічні мотиви через усвідомлення власної ролі у забезпеченні економічного блага майбутньої

родини. Результати анкетування дівчат свідчать, що фактично усі мотиви збалансовані і відіграють надзвичайно важливу роль при виборі майбутнього шлюбного партнера і як наслідок – більшу вмотивованість до створення сім'ї.

За допомогою методики «Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)» О. Волкової, Г. Трапезнікової (додаток Б) було визначено які очікування у студентської від майбутнього шлюбу; як особистісна згуртованість чоловіка і дружини, сексуальні стосунки, батьківські обов'язки, моральна й емоційна підтримка, зовнішня привабливість партнерів формує рівень сімейних цінностей; та як бажаний розподіл ролей між дружиною та чоловіком в процесі виконання сімейних функцій формує щасливу родину.

Під час інтерпретації результатів дослідження у критерій «високий рівень» враховували відповіді – цілком згідний; «середній рівень» –загалом це правильно / це незовсімтак, «низький рівень» – ценеправильно. Результати методики «Рольові очікування та домагання у шлюбі»представленні на діаграмі (Рис.3.3).

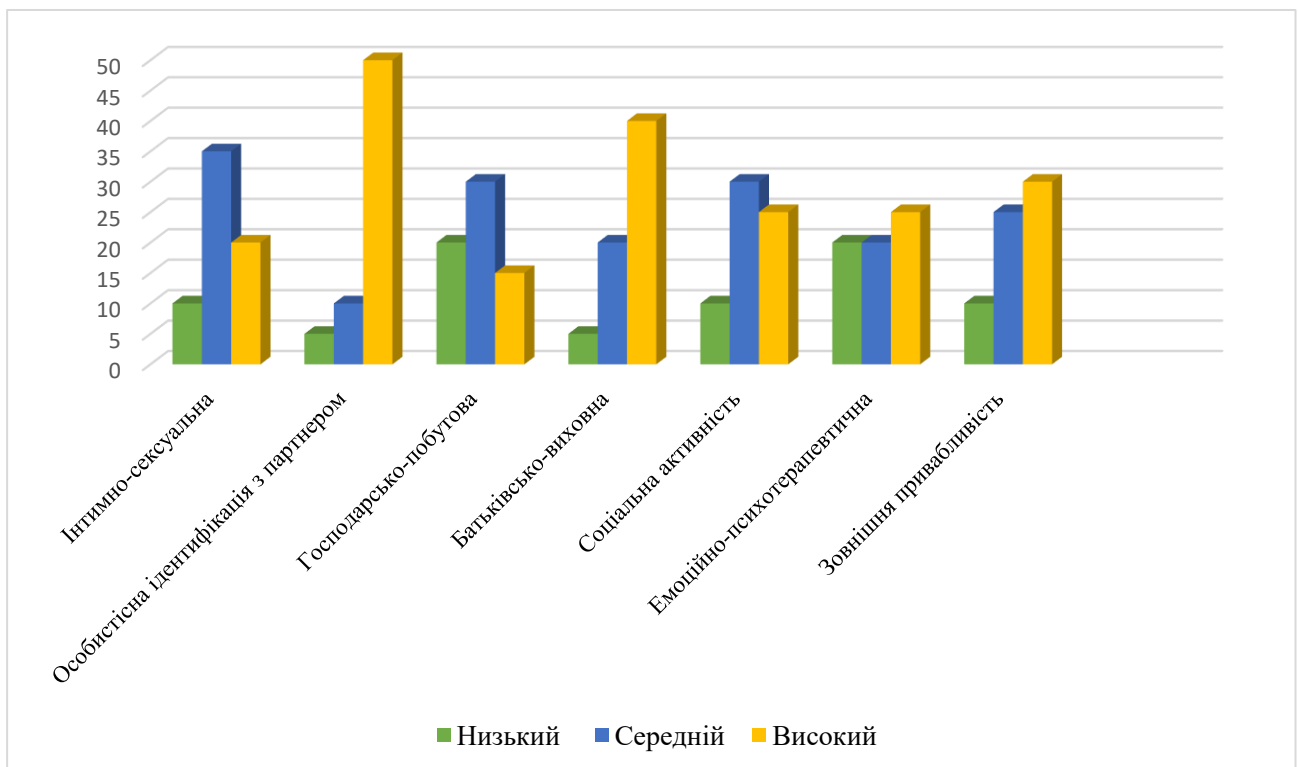

Рис. 3.3 Розподіл результатів за рівнями прояву очікувань та вимог за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі»

Результати досліджень свідчать, що високий рівень очікувань та вимог у шлюбі студенти у особистій ідентифікації з партнером, батьківсько-виховних цінностях та зовнішній привабливості. Таким чином, студенти очікують від майбутнього шлюбу формування спільних інтересів, цінностей, способів проведення дозвілля разом; визначають батьківство як основну сімейну цінність та велике значення надають зовнішньому вигляду партнера. Інтимно-сексуальна, господарсько-побутова, соціальна та емоційно-психотерапевтична шкала сімейних цінностей перебуває, серед опитаних респондентів, на середньому рівні. Це свідчить що сексуальну гармонію є важливою умовою подружнього щастя, проте ставлення до партнера часто не залежить від його сексуального досвіду. Сучасна молодь не ставить завищених вимог до організації побуту та приготування їжі. Проте, альтернативою є наявність професійних інтересів (професії) або суспільної ролі.

Опрацювавши наукову та психологічну літературу і провівши аналіз та інтерпретацію отриманих результатів було виявлено, що одним із чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці є рівень психологічної готовності до шлюбу. Задля цього було використано тест-карту І.Ф. Юнда (Додаток В). За допомогою методики І.Ф. Юнда було визначено рівень готовності (достатній, задовільний та недостатній) до шлюбно-сімейних відносин представників студентської молоді. Аналіз отриманих результатів свідчить, що із 65 респондентів 30 осіб (серед яких: 18 дівчат та 12 хлопців) виявили задовільний рівень готовності до укладання шлюбу; 15 осіб (10 дівчат та 5 хлопців) – психологічно готові до сімейного життя; 20 молодих людей (5 дівчат та 15 хлопців) проявили недостатній рівень готовності до шлюбних відносин та визнали свою неготовність до створення сім'ї. Порівняльний аналіз подано у діаграмі (Рис. 3.4).

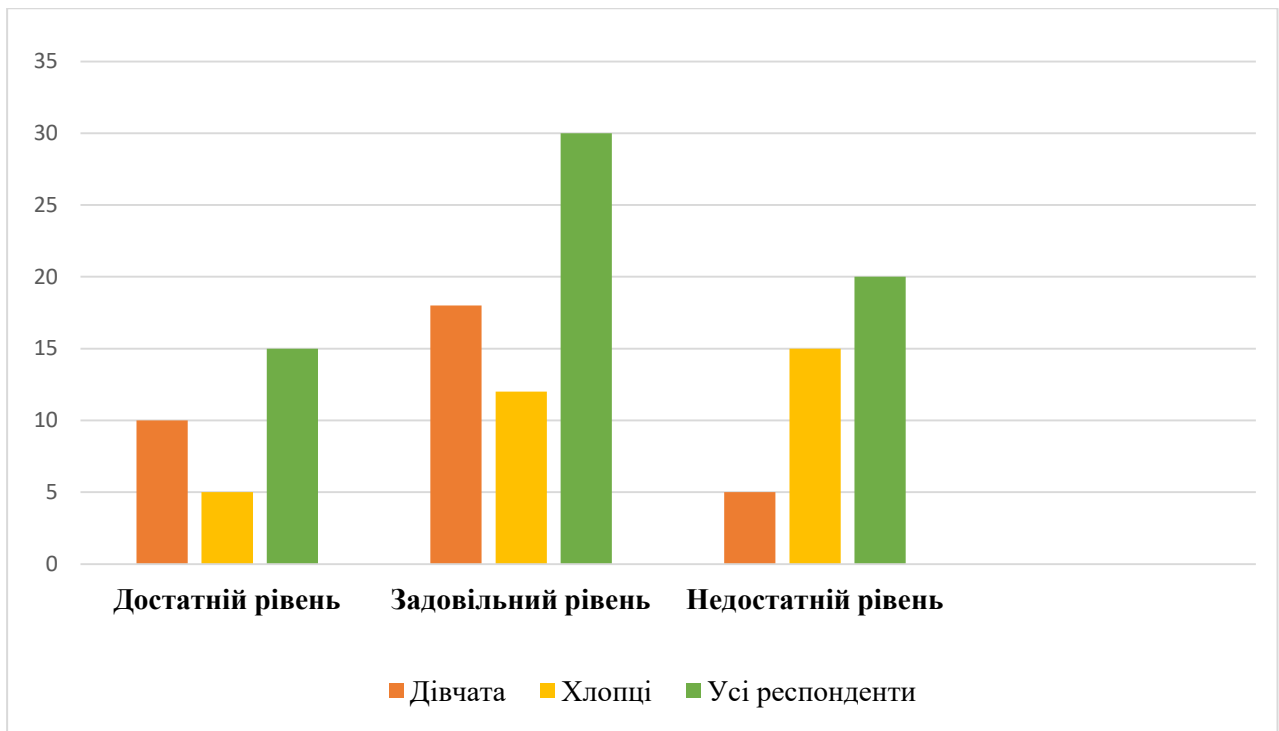

Рис. 3.4. Розподіл результатів психологічної готовності до шлюбу за методикою І.Ф. Юнда

Отже, у результаті аналізу готовності до шлюбних відносин виявлено, що більшість студентства знаходиться на середньому рівні готовності до сімейного життя. Це пояснюємо тим, що велика кількість дівчат намагаються вийти заміж ще під час навчання у закладах вищої освіти оперуючи молодістю, красою та продовженням роду, на відміну від хлопців – для яких готовність до шлюбу визначається економічною незалежністю та стабільністю. Підтвердженням цього є дані опитування, у якому рівень готовності до шлюбу дівчат значно перевищує рівень хлопців і навпаки. Варто відзначити, що в основному студентська молодь орієнтується на соціальні фактори готовності до сімейного життя, не враховуючи психологічні аспекти.

Опрацювавши результати авторської анкети (додаток Г), ми отримали такі результати. На запитання «Чи перебуваєте ви у романтичних відносинах наданий момент?» та «Чи розглядали можливість вступу у шлюб у майбутньому?» більшість респондентів (і хлопців і дівчат) відповіли «так» (56%), це свідчить про те, що вже у студентському віці молодь планує своє майбутнє та розглядає шлюб, як основу сімейних відносин. 44% опитаних

поки не думали про шлюб через відсутність на даний момент романтичних відносин.

Відповіді респондентів на питання «Як ви ставитесь до ідеї формування сім'ї?» розділилися. Це пояснюється багатьма соціально-побутовими, моральними, фінансовими і особистісними чинниками, які і стали основою при відповіді на питання. Зокрема, ставлення до ідеї формування сім'ї у студентів виглядає так: (Рис. 3.5).

Рис. 3.5 Розподіл результатів: як ви ставитесь до ідеї формування сім'ї

З метою визначення найкращого віку для одруження було сформульоване відповідне запитання. Отримані відповіді від дівчат та хлопців значно відрізняються та представлені на діаграмі (Рис. 3.6). Якщо дівчата оптимальним віком для вступу у шлюб вважають вік «до 25 років» (40 осіб), то хлопці – «25-30 років» (20 осіб) та «30-35 років» (30-35 років). Пояснюємо це прагненням хлопців стати економічно незалежним задля можливості забезпечувати не лише себе, а й сім'ю.

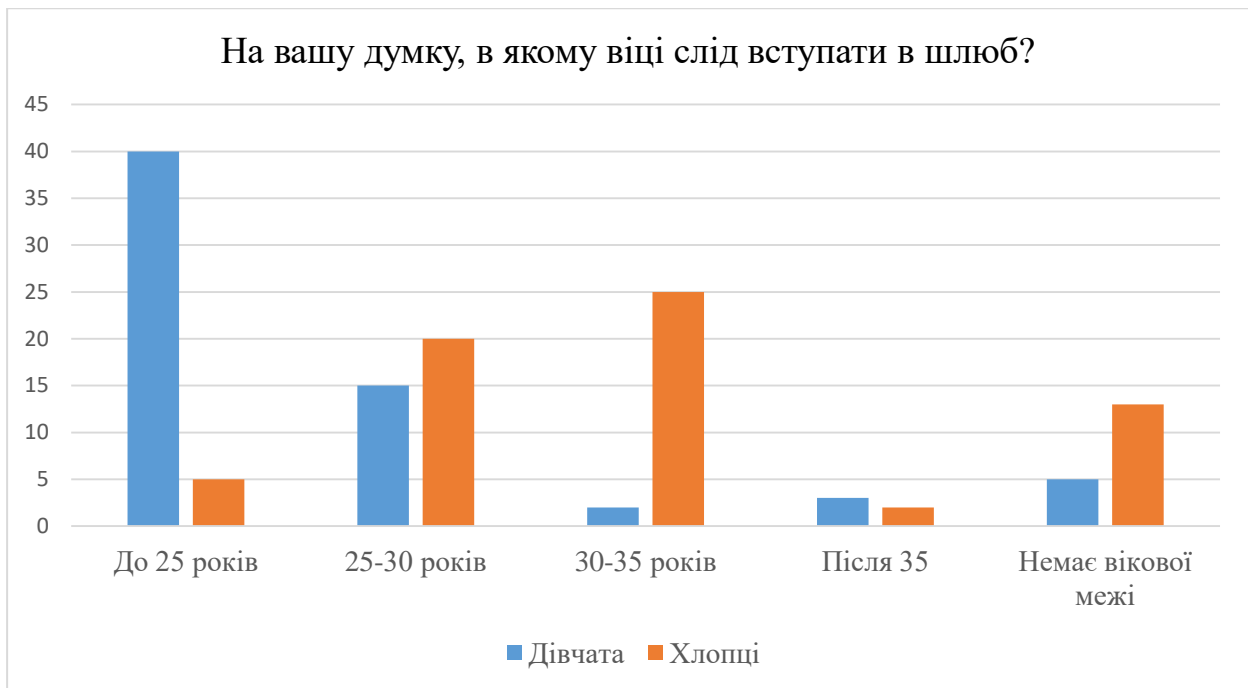

Рис. 3.6 Розподіл результатів: в якому віці слід вступати в шлюб

Наступне, що ми з'ясували через анкетування респондентів це – розподіл соціальних ролей та виховання дітей. Більшість вважає, що у сім'ї не повинно бути розподілу на чоловічі і жіночі ролі. Відповідно, розвіяно стереотип, що виховання дітей має належати жінці. За результатами 5 осіб думають, що вихованням має займатися чоловік, 20 – що жінка, а 40 осіб вважають, що вихованням дітей мають займатися обоє. Пояснюємо це рівномірним розподілом ролей в шлюбних відносинах молоді.

На запитання «який основний мотив вступу в шлюб?» студентська молодь відповіла так: 35 осіб – кохання, 10 – необхідність узаконити стосунки, 5 – уникнення самотності, 15 – спільність інтересів та поглядів, відповідно у відсотках ситуація виглядає так (Рис.7):

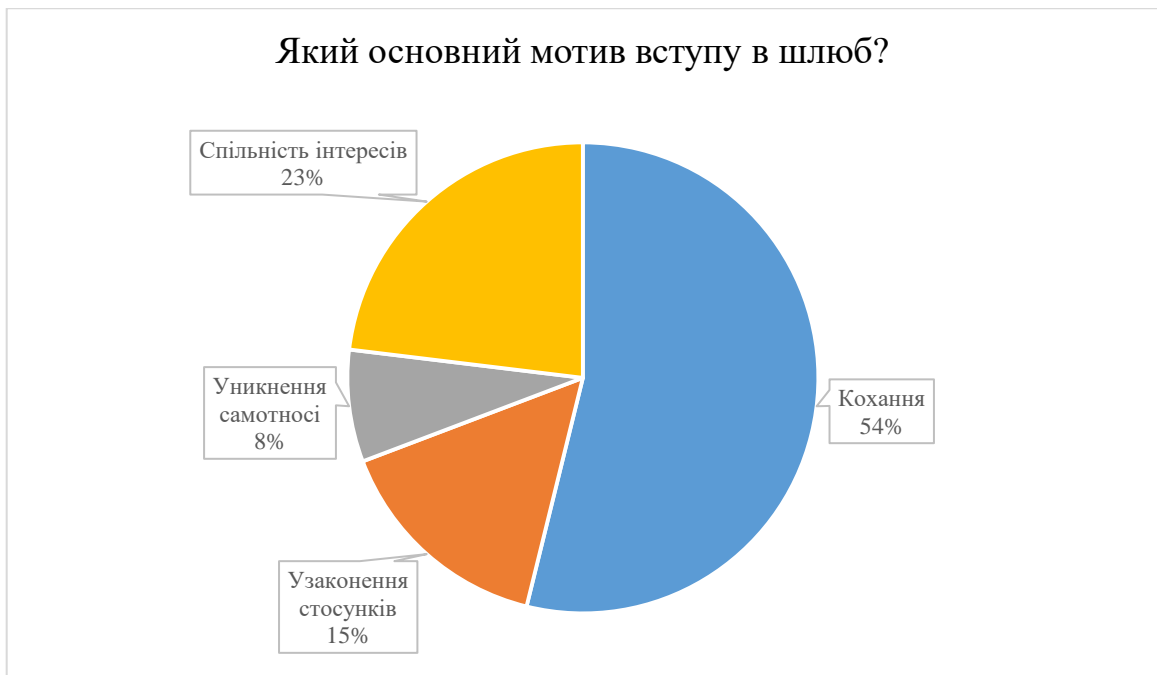

Рис. 3.7 Розподіл результатів: який основний мотив вступу у шлюб

На основі проведених діагностувальних методик та анкетування виявлено, що психологічна готовність до шлюбу має безпосередній зв'язок з особистісними цінностями людини основі яких формуються мотиви щодо вибору шлюбного партнера, міжособистісне ставлення та розподіл ролей.

Висновки до 3 розділу

З метою проведення дослідження чинників вибору шлюбного партнера у студентському віці та готовності молоді до сімейного життя було використано комплекс методів емпіричного дослідження. Під час детального аналізу виявлено, що дівчата виявляють більший інтерес і схильність підготуватися до сімейного життя порівняно з хлопцями. Водночас, отримані результати свідчать про сучасний підхід до формування сімейних відносин, розподілу обов'язків та виховання дітей, де акцентується увага на спільній участі обох. Вважаємо, що рівноправ'я та співпрацю варто враховувати при формулюванні програм, спрямованих на підтримку і розвиток сучасної сім'ї.

Результати емпіричного дослідження вказують на різноманіття поглядів студентської молоді на аспект міжособистісних відносин. Це може свідчити про

еволюцію та розвиток суспільного уявлення щодо стосунків між статями, тому важливо забезпечити розуміння та толерантне ставлення до різних підходів до інтимних відносин в контексті підготовки молодого покоління до формування власної сімейної життєдіяльності.

Отже, вибір шлюбного партнера та готовність молоді до сім'ї та потребує виважених рішень, основою яких є свідоме створення сприятливих умови для підготовки молоді до майбутнього сімейного життя. Вважаємо, що молоді необхідно пропонувати навчання, тренінги та вправи з самопізнання та саморозуміння. Адже отримуючи більше уявлення про себе, молодь більше розуміє та приймає свого партнера; а вирішуючи проблемні питання –визначає готовність або неготовність до створення сім'ї та перспектив щодо свого майбутнього.

ВИСНОВКИ

У сучасному світі, через значні економічні, політичні та соціальні труднощі в державі, спостерігається переосмислення цінностей людського буття, запорукою якого є посилення інтересу до вибору шлюбного партнера та створення сім'ї. На даний час шлюбно-сімейні взаємини не є повністю визначеними, що ставить перед сучасними сім'ями ряд соціально-психологічних викликів.

Створення сім'ї – складний і довготривалий процес, який складається з ряду чинників, основним з яких є правильний вибір шлюбного партнера. За результатами теоретичного та емпіричного дослідження вважаємо, що головним аспектом сімейного життя людини є вміння правильно обирати собі партнера, будувати гармонійні стосунки та подружнє життя. Під час теоретичного аналізу наукової та психологічної літератури було виявлено, що на вибір шлюбного партнера впливає численні фактори, серед яких потреба в самореалізації, культурні та релігійні переконання, життєвий досвід особистості, уподобання (вік, зовнішність, характер), психологічні особливості, рівень прив'язаності, а також досвід взаємин з батьками та їх вплив на формування уявлень про шлюб. Детальний аналіз наукових розробок дозволяє зробити висновок, що психологічна готовність до створення сім'ї охоплює кілька ключових аспектів:

1. Розуміння молоддю соціальної сутності сім'ї та її важливості для суспільства.
2. Зобов'язання один перед одним, що включає взаємну підтримку і повагу.
3. Відповідальність за сім'ю та дітей, готовність до довгострокових зобов'язань.
4. Добровільне прийняття необхідних турбот, що супроводжують сімейне життя.
5. Обмеження особистої свободи в ім'я благополуччя родини та її членів.

З метою дослідження проблем вибору шлюбного партнера було проаналізовано ряд теорій вибору шлюбного партнера, які по-різному

розглядають цей процес через вплив таких факторів, як: соціальних ролей, цінностей, задоволення потреб. Доведено, що найбільш структурованою і розробленою теорією вибору шлюбного партнера є концепція «Стимул-Цінність-Роль» Бернарда Мурстейна, яка базується на принципі трьох послідовних стадій, які проходять дошлюбні відносини. Відповідно, укласти гідний шлюб можуть лише ті пари, які пройшли ці три етапи.

Визначено індивідуально-психологічні чинники вибору шлюбного партнера та створення сім'ї через соціокультурні та психологічні чинники, які впливають на студентську молодь. Виокремлено та деталізовано основні мотиви, що формують шлюбні відносини. Акцентовано увагу, що мотиваційні поштовхи часто неусвідомлені і можуть мати деструктивний характер. Подано детальний аналіз гендерних, етнокультурних та індивідуально-типологічних особливостей вибору шлюбного партнера у студентському віці задля уникнення стереотипного вибору шлюбного партнера, що в майбутньому може створювати конфлікти у шлюбно-сімейних відносинах. Досліджено вплив батьківської сім'ї на формування чинників вибору шлюбного партнера. Згідно наукових досліджень, позитивно орієнтуються на сім'ю та шлюб ті молоді люди, які виростили та виховувалися в повній сім'ї, де був сприятливий психологічний клімат. Аналіз нормативно-правової бази свідчить, що врахування ідей рівності між чоловіком і дружиною та гендерного балансу в сімейних правовідносинах є запорукою формування українського суспільства.

В ході емпіричного дослідження було проведено діагностичні методики та анкетування. Отримані результати свідчать про те, що молодь високо цінує шлюбно-сімейні відносини, намагається правильно обирати партнера, проте недостатнім є рівень готовності до відносин. Студентська молодь прагне до взаєморозуміння і підтримки; розподіляти соціальні ролі; нести спільну відповідальність за виховання дітей. Важливими для них є сексуальна гармонія і особистісна ідентифікація зі своїм партнером.

Вибір шлюбного партнера, на нашу думку, потребує всебічної підготовки серед молоді, яка повинна базуватися на наступних аспектах: соціальному,

морально-етичному, правовому, психологічному, фізіолого-гігієнічному, педагогічному, господарсько-економічному.

Узагальнюючи результатів теоретичного та емпіричного дослідження було запропоновано практичні рекомендації студентській молоді щодо вибору шлюбного партнера та проведений тренінг. Основний акцент рекомендацій полягає на орієнтації на очікування від майбутнього шлюбного партнера в таких ключових аспектах:

- фізичний – важливість фізичної привабливості та здоров'я партнера.
- інтелектуально-світоглядний – збіг поглядів, інтересів, цінностей та рівня розвитку інтелекту.
- морально-психологічний – емоційна зрілість, здатність до взаєморозуміння, емпатії та психологічної сумісності.
- інтимно-сексуальний – задоволення від інтимного життя та відповідність сексуальних потреб партнерів.
- матеріально-фінансовий – очікування щодо фінансової стабільності, здатності до матеріального забезпечення сім'ї.
- господарсько-побутовий – уміння організувати побут, ефективно розподіляти обов'язки в сім'ї.

Врахування цих чинників допомагає у формуванні реалістичних очікувань і забезпечує гармонію в шлюбних відносинах. Результати тренінгу свідчать, що психологічна підготовка молоді до формування щасливого та гармонійного сімейного життя є надзвичайно важливою, а просвітницькі заняття з елементами тренінгу у закладах освіти є запорукою усвідомленого вибору та покращення міжособистісних відносин у сімейному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Антонов А.І. Мікросоціологія сім'ї. *Методологія дослідження структур і процесів* Київ, 2001. С. 94-98.
- 2) Бойків І. Шлюб та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(20), 2017, С. 56-59.
- 3) Вакуленко С. М., Сокурянська Л. Г. Пов'язаність сучасної сім'ї: практика та ризики в умовах суспільства, що змінюється (кейс Хоркова). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Казаріна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2020. Випуск 45. С.58-68.
- 4) Величко Р. В. Феноменологія стратегій вибору шлюбного партнера як предмета психологічного аналізу. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. Volume 3. December 28, 2021 S. 68-70.
- 5) Голод С. І. Стабільність сім'ї: соціальний і демографічний аспекти. Львів, 1984, 201 с.
- 6) Денисенко А. О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 17 с.
- 7) Дьоміна Г. А. Психологічні особливості готовності до шлюбу сучасної молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 1. С. 95–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2019_1_12(дата звернення: 19.09.2024 р.)
- 8) Етика та психологія сімейного життя : навчально-методичний посібник / укладач О. Л. Пінська. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 200 с.
- 9) Загарницька І. І. Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць*. Київ, 2011. Випуск 14. С. 39-45.
- 10) Ідрісов Б. Особливості вибору шлюбного партнера сучасною українською молоддю (на матеріалах дослідження вподобань студентів Мелітопольського

державного педагогічного університету). *Габітус*. Випуск 24. Т. 1. 2021. URL: http://habitus.od.ua/journals/2021/24-2021/part_1/12.pdf (дата звернення: 20.07.2024).

11) Карпова Д. Є. Дошлюбний етап як важливий період формування майбутнього сім'янина: *Габітус: науковий журнал з соціології та психології*. Одеса, 2022. Вип. №41. С. 233-238.

12) Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. Київ: Главник, 2006. 127 с.

13) Конституція України : від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>(дата звернення: 05.09.2024 р.)

14) Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ: Ніка-центр, 2011. 296 с.

15) Кравченко Т. Сім'я та особливості її функціонування в умовах розбудови громадянського суспільства: збірник. Київ, 2004. 466 с.

16) Крайлюк А.І. Типологія співвідношення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера в жінок і чоловіків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 1 (1). С. 140-145.

17) Крижановська Л. Г., Скориніна-Погребна О. В. Особливості емоційної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2016. Вип. 20. С. 109-117.

18) Кришталь В. В., Семенкіна І. А. Системний підхід до діагностики, психотерапії та психопрофілактики порушення здоров'я сім'ї. *Міжнародний медичний журнал*. 2000. № 1. Т. 6. С.11-15.

19) Левицька Т. Л. Розвиток психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.09. Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2009. 20 с.

20) Літвінова О. Гендерна психологія: навч. посібник. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2010. 236 с.

- 21) Магдисюк Л. І., Цесля Т. І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Heraldpedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. №52. С. 67-70.
- 22) Маркова М. В., Ветрила Т. Г. Загальний погляд на проблему формування та функціонування сім'ї. *Український вісник психоневрології. Оригінальні дослідження*. 2009. Том 17, вип. 1 (58). с. 89-92.
- 23) Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. Київ : ДАККІМ, 2014. 372 с.
- 24) Мацуляк Л.А. Проблема вибору шлюбного партнера та вирішення її студентами. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/163354/162314> (дата звернення: 23.08.2024 р.).
- 25) Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
- 26) Ніколаєвська А. Реалії моральної повсякденності в оцінках пострадянського студентства. *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна*. 2008. № 795. С. 166-172.
- 27) Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин. Київ : Либідь. 1990. 192 с.
- 28) Орбан-Лембрик Л.Е., Лембрик С.П. Шлюбно-сімейні взаємини і стабільність родинного життя. *Збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. Вип. 11. Ч.1. С.120-136.
- 29) Помиткіна Л. В. Психологічні особливості прийняття студентами стратегічного життєвого рішення щодо вибору супутника життя. *Наука і освіта*. 2012. № 9. С. 174-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2012_9_41(дата звернення: 18.08.2024 р.).
- 30) Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 23.08.2024 р.)
- 31) Психологія сім'ї: навчальний посібник за заг. ред. В. М. Поліщука. Суми. 2008. 292 с.

- 32) Радчук В. Теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння та тлумачення психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. №18. С.160-167.
- 33) Резнічук Г. О., Василенко О. М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. №37. С. 150-152.
- 34) Савченко Г.В. Навчально-методичний посібник з організації та проведення тренінгу. Київ : ТОВ «Горизонт», 2016. 104 с.
- 35) Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2015. 192 с.
- 36) Сидоренко А.В. Чинники, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, №3(32), 2013, С.243-247.
- 37) Сімейний кодекс України № 2947-III від 10.01.2002р (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.10.2024р.).
- 38) Сімейний кодекс України від 10.01.2002 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 19.10.2024 р.)
- 39) Слюсар Л. Еволюція шлюбу в Україні: XVII – початок XX сторіччя. *Вісник демографічні проблеми та тенденції*. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/16/6.pdf> (дата звернення: 01.09.2024 р.).
- 40) Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
- 41) Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2024 р.)
- 42) Сушицька І. М. Трансформація функцій сім'ї в сучасному соціокультурному просторі. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2013. Вип. 31. С. 288-235.

- 43) Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
- 44) Хавула Р. Психологічні особливості подружньої сумісності. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*. 2012. Вип.3. с. 258-267.
- 45) Чернега В.М. Гендерний баланс у сімейних правовідносинах. *Форум права*. 2016. № 1. С. 257-261.
- 46) Чхайдзе А. О. Мотивація створення шлюбу. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 2-6 грудня 2013 року. Соціально-гуманітарні науки*. 2013. URL: <http://www.srw.kspu.edu/?p=864> (дата звернення: 05.09.2024 р.).
- 47) Чхайдзе А. О. Авторська анкета «Мотиви створення шлюбу» для діагностики мотивації створення шлюбу. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 128. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. Чернігів: НУЧК, 2015. С. 274-278.
- 48) Шавлов А. В. Фактори задоволеності шлюбом в сім'ї. Київ: 1995 року, 200 с.
- 49) Adamski F. Socjologiamalzenstvwa i rodziny. Warszawa, 1982. С.19.
- 50) Dyczewski I. Rodzina, spoleczenstvwo. Panstwo. lublin. 1994. С.17.
- 51) Gelmez O.S.O., Hatiboglu B., Öngen C. (2019), Pathwaysfrompersonal towardsprofessional values: Structuredsmall-groupworkwithsocialworkstudents. *EducationasChange*. Vol. 23. URL: <https://doi.org/10.25159/1947-9417/4418> (дата звернення: 18.08.2024 р.)
- 52) GiddensAnthony. *TheTransformationofIntimacy: Sexuality, LoveandEroticisminModernSocieties*. URL: <https://cutt.ly/T01tt1L> (дата звернення: 24.09.2024)
- 53) Winch, R. F. (1958). *The theory of complementary needs in mate selection*. New York: American Sociological Review.

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета «Мотиви створення шлюбу», А. О. Чхайдзе

Добрий день!

Пропонуємо Вам взяти участь у дослідженні мотивів створення шлюбу. Отримані дані будуть використовуватися в узагальненому вигляді.

Ваше ім'я _____

Ваш вік _____

Ваша стать (необхідне підкреслити) ч ж

Питання	дуже сильно 5 балів	сильно 4 бали	важко сказати 3 бали	слабко 2 балів	дуже слабко 1 бал
- У якій мірі перераховані біологічні мотиви вплинули (вплинуть) на Ваше рішення вступити у шлюб?					
1. прагнення узаконити сексуальні відносини					
2. швидке народження дитини					
3. сексуальна сумісність;					
4. зовнішня привабливість партнера					
2. У якій мірі перераховані економічні мотиви вплинули (вплинуть) на Ваше рішення вступити у шлюб?					
5. матеріальна забезпеченість майбутнього (-ньої) чоловіка (дружини);					
6. наявність житлоплощі у майбутнього (- ньої) чоловіка (дружини)					
7. наявність особистого авто у майбутнього (-ньої) чоловіка (дружини)					
8. перспективна / престижна робота майбутнього (-ньої) чоловіка					
9. обіцянка матеріальної допомоги з боку рідних					
10. бажання пов'язати свою долю зі знаменитою, відомою у суспільстві людиною					
11. ділові стосунки (загальний бізнес)					
3. У якому ступені перераховані соціально-культурні мотиви вплинули (вплинуть) на Ваше рішення вступити у шлюб?					
12. прагнення підвищити повагу в очах оточуючих					

13. прагнення вирватися з дому					
14. стати незалежним від батьків					
15. прагнення відповісти на очікування родичів					
16. сформована традиція (рано чи пізно всі повинні вступити в шлюб)					
17. бажання досягти статусу сімейної людини					
18. бажання відчувати упевненість в завтрашньому дні					
19. бажання позбутися самотності					
20. страх залишитися не заміжною (не одруженою)					
21. звичка у стосунках					
22. співчуття до партнера					
23. цікавість					
4. Якою мірою перераховані духовні мотиви вплинули (вплинуть) на Ваше рішення вступити в шлюб?					
24. взаємна любов					
25. потреба у взаєморозумінні, підтримці, захисті					
26. прагнення проявити свою турботу					
27. спільність поглядів та інтересів					
28. дружба; повага					
29. моральні якості партнера					
30. бажання мати дітей					

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД)

О. Волкової, Г. Трапезникової

Інструкція

Прочитайте, будь ласка, наведені нижче вислови про шлюб і сімейні взаємини та оцініть, якою мірою Ви згодні чи незгодні з їх змістом. Спробуйте висловити свою особисту, а не прийнятну у Вашому середовищі спількуванню думку.

Варіанти відповіді: а) цілком згідний; б) загалом це правильно; в) це незовсім так; г) це неправильно

Тестовий матеріал

Вислови		Варіанти відповідей
Для чоловіків	Для жінок	
1. Самопочуття настрій людини багатьох чому залежать від статевого життя		а б в г
2. Щастя у шлюбі цілком залежить від сексуальної гармонії подружжя		а б в г
3. Сексуальні стосунки-головне у взаєминах чоловіка і жінки		а б в г
4. Головне у шлюбі-щоб чоловік і жінка було багато спільних інтересів		а б в г
5. Чоловік(жінка)- це друг, який поділяє мої думки, інтереси, захоплення		а б в г
6. Чоловік(жінка)- це людина, з якою можна поговорити про справи		а б в г
7. Головна турбота жінки-щоб у сім'ї всі були нагодовані і доглянуті	7. Головна турбота чоловіка-забезпечити матеріальний добробут і комфорт сім'ї	а б в г
8. Жінка багатьох втрачає у своїх очах, якщо вона погана господарка	8. Чоловік повинен господарювати разом із дружиною	а б в г
9. Жінка може пишатися собою, якщо до бреготує	9. Чоловік повинен обслуговувати себе сам, а не чекати, поки дружина візьме на себе всі турботи про нього	а б в г
10. Я хотів би, щоб моя дружина любила дітей і була гарною матір'ю	10. Чоловік повинен піклуватися про дітей не менше, ніж жінка	а б в г
11. Жінка, для якої важко бути матір'ю, - неповноцінна жінка	11. Я б хотіла, аби мій чоловік любив дітей	а б в г
12. Для мене головне в жінці-аби вона була хорошою матір'ю для моїх дітей	12. Про чоловіка менше складається думка на підставі того, чи гарний він батько для своїх дітей	а б в г

13. Мені подобаються ділові та енергійні жінки	13. Мені подобаються ділові та енергійні чоловіки	а б в г
14. Я дуже ціную жінок, які серйозно захоплені своєю справою і знають її досконало	14. Я люблю чоловіків, захоплених своєю справою	а б в г
15. Я захоплююся жінками, яких цінують і поважають на роботі за їхні знання	15. Для мене дуже важливо, якщо цінують його чоловік на роботі	а б в г
16. Мене дуже тягне до людей, що можуть створити теплу атмосферу спілкування		а б в г
17. Для мене головне, щоб мене розуміли і приймали таким (-ою), яким (-ою) я є		а б в г
18. Я дуже ціную в людях уміння вислухати сумніви і переживання іншої людини	18. Мені важко ладити з людьми, яким немає діла до моїх сумнівів і переживань	а б в г
19. Мені подобаються скраві, краси шкілки	19. Мені подобаються чепурні, красиво вбрані чоловіки	а б в г
20. Я ціную жінок, що вміють красиво вдягатися	20. Мені подобаються красиві, статні чоловіки	а б в г
21. Жінка повинна мати який вигляд, щоб на неї із захопленням глядалися перехожі	21. Чоловік повинен мати який вигляд, щоб на нього було приємно дивитися	а б в г
22. Я завжди знаю, що треба купити для нашої родини	22. Головна турбота жінки — щоб у сім'ї всі були нагодовані і доглянуті	а б в г
23. Я люблю облаштовувати наш побут	23. Я завжди знаю, що треба купити для нашої родини	а б в г
24. Я можу полагодити взуття, меблі, домашню техніку	24. Я збираю корисні господарські поради: як чистити, прати, готувати їжу, солити і маринувати овочі тощо	а б в г
25. Чужі діти не бояться мене, ідуть до мене на руки	25. Головна роль у вихованні дитини завжди відіграє мати	а б в г
26. Я люблю дітей і вмію з ними поводитися	26. Я не боюся труднощів, пов'язаних із народженням дитини	а б в г
27. Я не залишив би своєї дитини в дружині, якби ми вирішили розлучитися	27. Я люблю дітей і задоволенням придиляю їм свій час	а б в г
28. Я прагну посісти своє місце в житті		а б в г
29. Я хочу стати гарним фахівцем		а б в г
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку відповідальну роботу		а б в г
31. Люди часто звертаються до мене, щоб допомогти з апідтримкою		а б в г
32. Люди з моєї оточення часто розповідають мені про свої бідні турботи		а б в г
33. Мені подобається втішати і опікувати людей, які страждають		а б в г
34. Мій настрій сильно залежить від того, як виглядаю		а б в г

35. Я намагаюся носити той одяг, який мені пасує	35. Я одягаю прикраси, користуюся косметикою, люблю красивий, оригінальний одяг	а б в г
36. Я прискіпливий щодо фасону сорочки, костюма, кольору краватки	36. Я надаю великого значення своєму зовнішньому виглядові	а б в г

Ключ до тесту

Відповіді оцінюються за такою схемою: а-3 бали; б-2 бали; в-1 бал;

г-0 балів.

Шкала сімейних цінностей	№ запитання	Бали	№ запитання	Бали
Інтимно-сексуальна	1			
	2			
	3			
	Σ=			
Особистісна ідентифікація з партнером	4			
	5			
	6			
	Σ=			
	Очікування		Домагання	
Господарсько-побутова	7		22	
	8		23	
	9		24	
	Σ=		Σ=	
Батьківсько-виховна	10		25	
	11		26	
	12		27	
	Σ=		Σ=	
Соціальна активність	13		28	
	14		29	
	15		30	
	Σ=		Σ=	
Емоційно-психотерапевтична	16		31	
	17		32	
	18		33	
	Σ=		Σ=	
Зовнішня привабливість	19		34	
	20		35	
	21		36	
	Σ=		Σ=	

Додаток В

Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда)

Щоб визначити готовність до сімейного життя, юнакам і дівчатам потрібно вибрати в кожній з десяти запропонованих нижче ситуацій по одному з трьох варіантів і підрахувати результати в балах за шкалою оцінок для кожного з трьох варіантів поведінки («П» - правильне, «М» - можливе, «Н» - невірне)

Таблиця №1 Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда).

І. Типові ситуації, варіанти поведінки. І. В юнаків (дівчат) неприємності на роботі:	
1)	невдоволення, докорив нерозторопність, невмінні ладна ти значальством, вирішувати виробничі питання;
2)	спокійно-дружні стосунки, іноді з розрадою і поділом засмучення;
3)	співпереживання, прояв ніжності, прагнення заспокоїти, підтримати впевненість у правоті.
ІІ. Зустріч гостей - батьків, родичів і друзів:	
1)	прийом простий, без особливого ентузіазму, чайний стіл з обговоренням сімейних проблем і новин;
2)	прийом без всякого ентузіазму, без проявів ознак належної поваги, у розмові часом прослизає невдоволення;
3)	прийом в урочистій обстановці, зі святково накритим столом, улюбленими стравами гостей, культурно-розважальною програмою
ІІІ. Спільні покупки, заготівля продуктів:	
1)	дружне обговорення планів, у реалізації яких всі члени сім'ї беруть посильну та активну участь;
2)	одиносьбі неухвалення рішення, один з подружжя віддає розпорядження, інший виконує їх;
3)	бай дуже відношення до майбутнього, негативні висловлювання з приводу планів з подальшою критикою зробленого, сварка мизцього приводу.
ІV. «Мені ніколи, я працюю»:	
1)	міркування типу: «Робота на роботі, вдома час-родині, особистому житті»; негативна, часом дратівлива реакція на виробничі проблеми;
2)	ставлення до зайнятості чоловіка (дружини) розуміюче, хоча і без особливого інтересу до його (її) професії; 3) шанобливе ставлення до професії, успіхам, живий інтерес до роботи чоловіка (дружини) і трудовим проблемам.
V. Турбота про тишок, естетику побуту, чистоту одягу, білизни; прибирання квартири, приготування їжі з урахуванням різних смаків:	
1)	міркування типу: «Ідеальний порядок вдома - моя мрія, але одна (один) я не в змозі впоратися, потрібні помічники і стимул»;
2)	перевага самостійних занять домогосподарства з адекватним сприйняттям доброзичливої критики і побажань, без відмов від корисної допомоги;
3)	міркування типу: «Визнаю, що порядок в будинку - добре, але займатися ним немає ніякого бажання; якби хтось взяв прибирання, прання і приготування їжі на себе, я була (був) б і дуже рада (рад)».

VI. Сексуальні стосунки:	
1)	стриманість і помірність в досягненні сексуального задоволення;
2)	сексуальні відносини займають домінуюче місце в сімейному житті, все інше має супідрядне значення;
3)	статеве життя відсувається на задній план, головні інтереси зосереджені на матеріальному забезпеченні, соціальному престижі, трудовій діяльності.
VII. Турбота про потомство:	
1)	міркування типу: «Поживемо для себе, подумати про дитину не пізно і через кілька років»; «Дитина всім їй потрібна, але хоч не більше одного».
2)	Бажання мати якомога більше дітей;
3)	Бажання мати двох-трьох дітей.
VIII. Турбота про виховання дітей:	
1)	надання дитині можливості самовиховання, свободи вибору дій;
2)	прагнення до різнобічного (інтелектуальному, психоемоційному та фізичному) розвитку дитини;
3)	протиставлення інтелектуальних і спортивно-фізичних нахилів; курс на однобічний розвиток здібностей.
IX. Самовдосконалення в рамках сім'ї:	
1)	турбота про всебічний розвиток кожного, індивідуальне оволодіння майстерністю, вироблення активної життєвої позиції;
2)	розвиток в старінгу (всі тільки у двох, разом), взаємне обмеження соціальної активності;
3)	дозвілля безцільових устремлень, заохочення вільного часу.
X. Вибір і розвиток комунікабельності:	
1)	імпонує скромне поведінку в суспільстві, сумлінну працю, не пов'язаний з прагненням завоювати загальну увагу, але цінується вміння відстоювати свою позицію;
2)	головним вважається вміння «невисуватися, бути не помітним в спілкуванні поза сім'єю, а часом і вдома»;
3)	прагнення удосконалити манери поведінки і форми спілкування, затверджувати з гідністю представляти свою сім'ю себе особисто.

Шкала оцінювання

П (правильне) – 2 бали,

М (можливе) – 1 бал,

Н (невірне) – 0 балів.

Ключ до тесту: С

60-41 бал – достатній рівень підготовленості до сімейного життя,

40-21 балів – задовільний рівень,

21 балі нижче – недостатній рівень.

Додаток Г

Авторська анкета

Стать:		а) Чоловіча
		б) Жіноча
Вік:		_____
1	Чи перебуваєте ви у романтичних відносинах на даний момент?	а) Так б) Ні
2	Чи розглядали ви можливість вступу в шлюб у майбутньому?	а) Так б) Ні
3	Як визначаєте шлюб?	а) Закоханість та обов'язок б) Лише обов'язок в) Інше (вказати): _____
4	Як ви ставитесь до ідеї формування сім'ї?	а) Дуже позитивно б) Позитивно в) Нейтрально г) Негативно д) Дуже негативно
5	На вашу думку, в якому віці слід вступити в шлюб?	а) До 25 років б) 25-30 років в) 30-35 років г) Після 35 років д) Не має конкретної вікової межі
6	Хто, на вашу думку, має бути головним у сім'ї?	а) Чоловік б) Жінка в) Рівноправні партнери
7	Чи вважаєте ви необхідним, щоб голова сім'ї забезпечував фінансове благополуччя?	а) Так б) Ні в) Важко визначити
8	Як ви ставитесь до статевих стосунків до шлюбу?	а) Позитивно б) Негативно в) Нейтрально
9	Чи вважаєте ви, що потрібна спеціальна підготовка до шлюбу?	а) Так б) Ні
10	Де, на вашу думку, має відбуватися підготовка до подружнього життя?	а) У закладах освіти б) У шлюбно-сімейних консультаціях в) У формі індивідуальних лекцій РАЦС г) В інших місцях (вказати): _____
11	Який основний мотив вступу в шлюб на вашу думку?	а) Кохання б) У законення стосунків в) Уникнення самотності г) Спільність інтересів і поглядів д) Інше (вказати): _____
12	Чи є для вас важливим взірцем сімейне життя батьків?	а) Так б) Ні
13	Чи є у вас конкретні плани вступу в шлюб у майбутньому?	а) Так, планую вступити в шлюб у найближчі роки б) Ні, поки не визначив(ла) в) Ні, не планую вступити в шлюб

14	Як ви ставитеся до ідеї розглядати можливість вступу в шлюб у студентські роки?	а) Позитивно
		б) Негативно
		в) Нейтрально
15	Хто, на вашу думку, повинен бути відповідальним за виховання дітей у сім'ї?	а) Чоловік
		б) Жінка
		в) Рівноправні партнери
16	Як визначає успіх сімейних відносин?	а) Здорові стосунки між партнерами
		б) Матеріальна забезпеченість
		г) Щасливе виховання дітей
		в) Здатність подолати труднощі
		д) Інше (вказати): _____
17	Які основні риси партнера важливі для вас у виборі шлюбного партнера?	а) Любов
		б) Інтелект
		в) Характер
		г) Фізичний вигляд
		д) Інше (вказати): _____
18	Чи вважаєте ви, що шлюб є важливим етапом у житті кожної людини?	а) Так
		б) Ні
		в) Залежить від конкретної ситуації